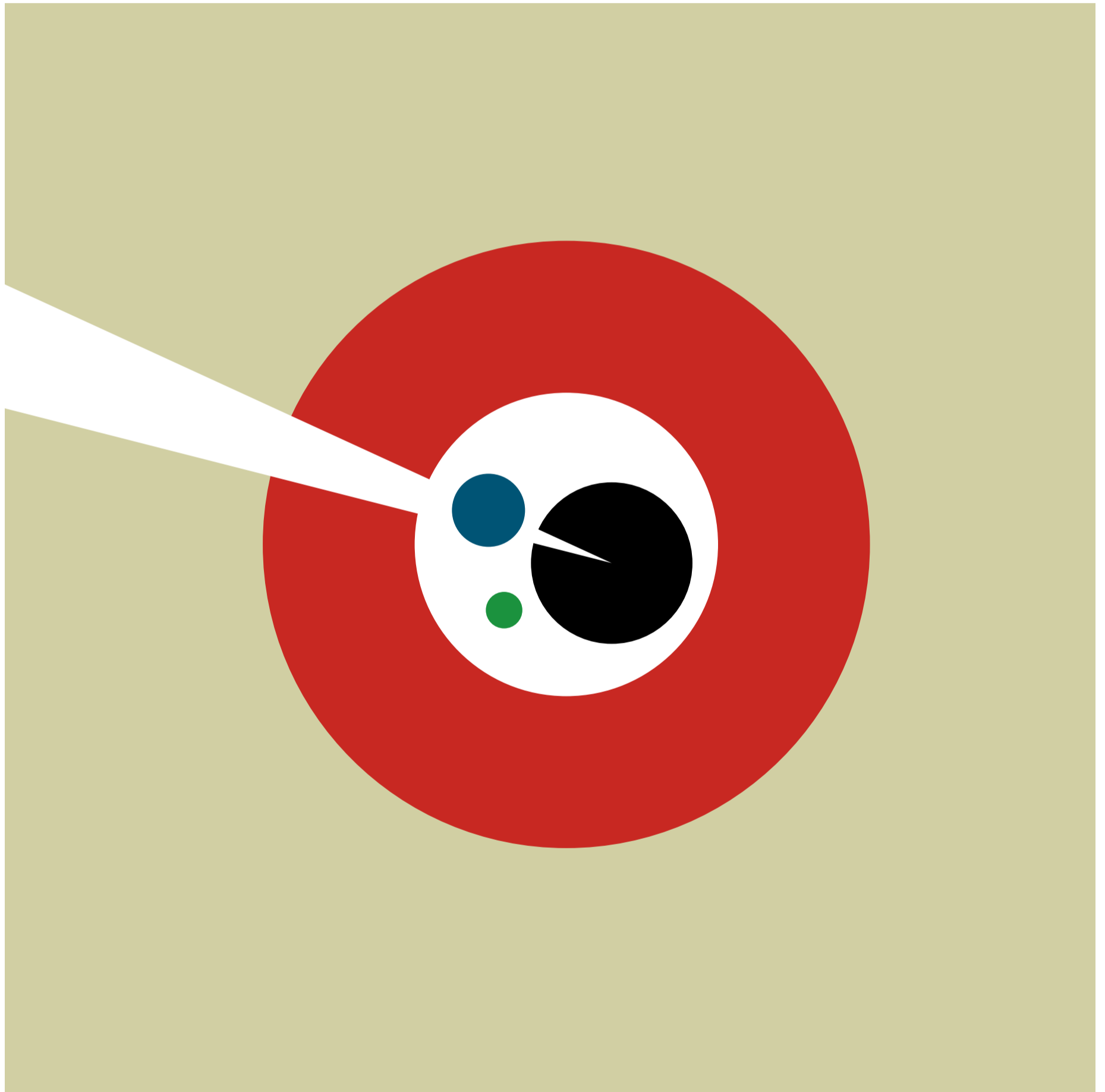

röda rummet.

Makt och vanmakt

Nancy Fraser > Logistikindustrin > Nätaktivism > Bolivia > m.m.

Makt och vanmakt

180- # 181

Kära läsare

I förra numret av Röda rummet påbörjade vi en serie om nutida marxistiska tänkare med ett porträtt av geografen David Harvey. I detta nummer har turen kommit till den feministiska filosofen Nancy Fraser, kanske mest känd för sina analyser om förhållandet mellan klass- och identitetspolitik i vår marknadsliberala tid. Evelina Johansson Wilén ger en presentation – *En introduktion till Nancy Frasers tänkande*.

Genom de senaste decenniernas "logistikrevolution" är den globala ekonomin extremt beroende av ett jämt varuflöde. Om leverantörskedjan bryts riskerar systemet att hamna i kaos. Miljontals arbetare i hamnar, lager och logistikcenter har därmed en potentiellt strategisk maktposition. Men hur ska denna position kunna utnyttjas? Vi återger här ett samtal mellan några forskare och aktivister kring den frågan. Volvoarbetaren Lars Henriksson relaterar i en anknytande artikel till svenska förhållanden – *Erövra flaskhalsarna*.

Att högerextrema krafter tar stor plats i cybervärlden – där sidor som Fria Ti-

der, Nordnytt och Samnytt varje månad når hundratusentals läsare – är ingen nyhet. Men vad händer egentligen inom dessa hatbubblor? Anton Törnberg dissekerar den blåbruna sörjan och vilken roll internet rent allmänt har som politisk arena – *Om den högerradikala nätaktivismens politiska funktion*.

Runt det senaste millenieskiftet tog en rad vänsterregimer – med Hugo Chávez Venezuela i spetsen – makten i Sydamerika. Flera av dessa regimer har sedermera detroniserats eller också är vänsterprofilen inte längre lika markant. Ett undantag är dock MAS i Bolivia som fortsatt i den politiska riktning man slog in på efter valsegern 2005. Men hur har utvecklingen vid närmare granskning gestaltat sig? Rolf Bergkvist ger oss en balansräkning – *Bolivia: vad har hänt med MAS vänsterprojekt?*

I östra Ukraina har vi sedan 2014 – i skuggan av det mediala strålkastarljuset – kunnat bevittna ett lågintensivt krig med mer än 10 000 offer och med regionens ekonomi slagen i spillror. Det är ett krig som ofta ensidigt förklarats som frukten av en rysk aggression. Men

vad döljer sig egentligen bakom denna förenklade bild? Jakob Sandberg strävar efter förståelse – *Krig i kolbältet - till definitionen av konflikten i östra Ukraina*.

Många kommentatorer vill mena att finanskrisen som bröt ut 2008 utgjorde kulmen på en ekonomisk era som sedan 1970-talet präglats av finansialisering, avreglering och monetarism. Men vad kan tänkas komma istället? Hur ömsar kapitalismen skinn? Mattias Krusell pekar på några tendenser som kan bli bestämmande i den framtida ekonomin.

Ett särdrag i de latinamerikanska klass-samhällena är godsägarnas vidsträckta latifundier. En som vigt sitt liv till kamp mot de orättvisa egendomsförhållandena på landsbygden är den peruanske bondeledaren Hugo Blanco. Boken "We the Indians" - med texter av Blanco från 1960-talet och framåt - har just kommit ut på engelska och Bokförläggarna Röda Rummet står nu i färd med att eventuellt ge ut den på svenska. Vi har här nöjet att publicera ett utdrag - *Hugo Blanco: peruansk bondeledare*.

>3

En introduktion till Nancy Frasers tänkande

>6

Erövra flaskhalsarna

>9

Arbetarmakt och vanmakt

>11

Om den högerradikala nätaktivismens funktioner

>15

Bolivia – Vad har hänt med MAS vänsterprojekt?

>18

Krig i kolbältet - till definitionen av konflikten i östra Ukraina

>22

Nyliberalismens tröga sönderfall

>24

Hugo Blanco – peruansk bondeledare

>25

Kampen för jord
Utdrag ur "We the Indians"

>27

Hugo Blancos kamp ur ett historiskt perspektiv

röda rummet.

Röda Rummet är Socialistiska Partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 *fjärde internationalen*).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 70-71 sedan starten 1997 (nummer 180-181 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Redaktionen: Peter Jervelycke Belfrage, Åsa Hjalms, Evelina Johansson Wilén, Martin Kehlmeier, Patrik Vulkan, Carl Wilén, Daniel Brandell, Martin Fahlgren, Johannes Jensen, Anders Karlsson, Johanna Lagerberg, Ingemar Sandström, Jakob Sandberg och Christina Schmidt.
Ansvarig utgivare: Anders Karlsson
Grafisk form: Ulf Östman
Omslagsbild: Ulf Östman

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg
E-post: rodarummet@hotmail.com
Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer
Plusgiro: röda rummet 13 04 07-0
Hemsida: www.rodarummet.org
Tryck: V-Tab, 2018
Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.
(www.tidskriftsverkstaden.se)
ISSN: 1403-3844

En introduktion till Nancy Frasers tänkande

Förra numret inleddes en artikelserie där vi presenterar marxistiskt inriktade forskare och aktivister. Nu har turen kommit till Nancy Fraser, som presenteras av Evelina Johansson Wilén.

Inledningen till festskriften *Feminism, Capitalism, and Critique*, som tillkom med anledning av Nancy Frasers 70-årsdag, beskrivs huvudpersonen som en av vår tids mest framstående tänkare. Om detta är en överdrift handlar det inte om någon grov sådan. Genom sina många böcker, som redaktör för tidskriften *Constellations* och som återkommande skribent i tidskriften *New Left Review* har Fraser en bred läsekrets och har gått i dialog med ett flertal centrala samtida tänkare. Dessutom väjer hon aldrig för att ta sig an för vänsterns lika svårnavigerade och polariserade som nödvändiga frågor – det mest uppmärksammade fallet i Frasers fall handlar om hennes bidrag till debatten om klass- och identitetspolitik i det nyliberala tidevarvet. Även om Frasers främsta ramverk för att göra sina olika undersökningsobjekt begripliga alltid har varit kapitalismen har den kapitalistiska ordningen under de senaste åren blivit till en fråga i egen rätt i hennes analyser. Jag kommer här att skildra de viktigaste hållplatserna i denna utveckling.

Kritiken av samtida feminism

Fraser har förmodligen gjort sig mest känd som en engagerad kritiker av den väg som den västerländska mainstreamfeministiska rörelsen har slagit in på under de senaste 30 åren. I boken *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis* börjar emellertid undersökningen ännu längre tillbaka i tiden: frågan som undersöks är den feministiska rörelsens vandring genom 1900-talet.

ARTIKELFÖRFATTARE

Evelina Johansson Wilén

ingår i redaktionen för Röda rummet och är doktorand i genusvetenskap vid Göteborgs universitet.

BILD. Nancy Fraser.

Fraser menar att den kritik som den feministiska rörelsen under 1970-talet riktade mot en alltför enkelriktad materialistisk syn på orättvisor var välgrundad, men argumenterar även för hur denna kritik har resulterat i det alltför snäva fokus på kulturella och statusgrundade orättvisor som präglat stora delar av den feministiska rörelsen sedan dess. I förlängningen har det inneburit att krav på erkännande från enskilda grupper har kommit att dominera på bekostnad av krav på genomgripande ekonomisk omfördelning. Erkännandepolitiken har enligt Fraser inte utgjort något verkligt hot mot den rådande kapitalistiska ekonomiska ordningen. Tvärtom är erkännandepolitiken beroende av den ekonomiska ordningen genom att den framhåller den som sin måttstock för rättvisa, då det handlar om att bli erkänd och stiga inom det rådande systemet. Den feministiska teoretikern Wendy Brown menar, utifrån en liknande analys, att framväxten av västerländsk senmodern politisk identitet och politiska krav bör förstås som samtida med en avtagande kritik av kapitalismen. Identitetspolitiken fungerade inte som ett tillägg till klasspolitiken utan var istället tydligt knuten till "en rättvisepuffning som

åter gör ett borgerligt (maskulinistiskt) ideal till sin måttstock". Det handlar om att ha samma möjlighet att exploateras å ena sidan och att sitta i bolagsstyrelser å andra sidan, utan att den maktrelation som skapar exploatering och klasskillnader ifrågasätts. Problemet med erkännandepolitiken och dess begränsade kollektiva politiska potential fångas in väl i en artikel av Åsa Linderborg från 2014 där identitetspolitikens krav kritiserar:

Representationsfrågan är viktig, men den är begränsad på ett i grunden liberalt manér. För den enskilda individen kan den vara framkomlig och som symbol är den viktig, men den kan aldrig lyfta ett kollektiv [...] Visst kan man kvotera in kvinnor i bolagsstyrelser, men det är likt förbannat en bolagsstyrelse.

Förutom att den statusinriktade feminismen inte ifrågasätter den liberala kapitalismen och dess logik har den även, genom sin misstänksamhet mot statlig inblandning och paternalism, passat väl ihop med en nyliberal nedmontering eller snarare omstöpning av statens roll. För att fördjupa denna analys tar Fraser bland annat hjälp av

Kvinnan står, i sitt försök att göra motstånd mot det förtryck hon utsätts för, mellan strategin att uppmärksamma sin skillnad och arbeta mot att upphäva den.

de franska sociologerna Luc Boltanski och Eve Chiapello och de analyser de gör i boken *The New Spirit of Capitalism* av hur senkapitalismen har övertagit den ”kulturella kritik” som var en viktig ingrediens i 1970-talets radikala rörelser. Den kulturella kritiken riktade sig främst mot traditionella auktoriteter, vilket i sin tur har inneburit att feminismen i sin vilja att frigöra sig från statens grepp samtidigt har hjälpt till att bana väg för nyliberalismens söndrande effekter. Fraser menar att feminismen istället måste axla rollen som en intern, snarare än en extern, kritiker av staten för att inte bli en apologet för en nyliberal kritik av statligt beskydd av medborgaren.

Samtidigt innebär inte dessa brister hos erkännandepolitiken, enligt Fraser, att frågor om kulturellt erkännande ska ses som politiskt irrelevanta eller konservativa som sådana. Istället argumenterar hon för att de hör till en situation av förtryck som är grundad i statusförhållanden snarare än klassförhållanden. Vår tids kapitalistiska samhälle kännetecknas av att status och klass inte självklart sammanfaller, även om de ofta förstärker varandra. I egenskap av sin klasstillhörighet utsätts grupper för ekonomisk exploatering som ofta legitimeras genom statusordningar (till exempel idén om den moraliskt förkastliga och lata arbetarklassen), liksom kulturellt förtryck grundat i statuspositioner som ofta leder till ekonomisk utsatthet (till exempel homosexuella som inte har tillgång till samma juridiska och i förlängningen ekonomiska institutioner som heterosexuella eller olika former av kulturell marginalisering som leder till dålig hälsa som i sin tur påverkar möjligheten att förvärvsarbeta). Den uppenbara relationen mellan status och klass innebär emellertid inte att förtrycken har samma ursprung och historia, eller att de inte skulle gå att separera från varandra. Det går, som Fraser konstaterar, att vara statusmässigt nedvärderad och samtidigt tillhöra en annan grupp än arbetarklassen. I polemik mot den inflytelserika queer-teoretikern Judith Butler, som menar att själva distinktionen mellan klass och status och materiellt och kulturellt grundat förtryck har en hierarkiserande effekt där det materiella ses som mer ”verkligt” än det kulturella, argumenterar Fraser för att tydliggörandet av skillnaden behövs för att vi ska kunna förstå de specifika betingelserna för förtrycket. Att likställa kulturellt och materiellt förtryck riskerar att leda till ineffektiva politiska strategier. Medan boken mot statusförtryck inte är ekonomisk omfördelning utan istället kulturellt erkännande, är utvägen från det ekonomiska förtrycket inte erkännande utan istället ett upphävande

av klassrelationen. ”Det sista som arbetarklassen behöver är” som Fraser uttrycker det ”att bli erkänd i egenskap av sin klass”. På samma sätt bör grupper som nedvärderas statusmässigt, till exempel homosexuella, inte förvänta sig att detta förtryck skulle upphöra endast för att den ekonomiska ordningen skulle se annorlunda ut.

Det är dock inte så enkelt som att vi har två distinkta grupper som utsätts för olika former av förtryck och därför behöver olika politiska verktyg. Människor tillhör, som bekant, sällan en enda grupp och många gruppers utsatthet är av både materiell och kulturell natur. Dessa grupper kallar Fraser för ”bivalenta grupper”. Hur ska dessa grupper, som behöver både erkännande och omfördelning, organisera sin kamp då kravet på erkännande av gruppen tycks gå rakt emot försöket att upphäva densamma? Här fördjupar Fraser sin diskussion genom att ta kvinnan som exempel. Fraser pekar på hur vår kultur delvis präglas av en nedvärdering eller ett osynliggörande av kvinnor som grupp. Här kan vi till exempel tänka på avsaknaden av kvinnor i den etablerade konstnärliga och litterära kanon. I dessa sammanhang behöver kvinnor erkännande genom ett aktivt uppmärksammande av kvinnliga konstnärer och författare. Det osynliga behöver göras synligt och det manliga som förment neutralt måste utmanas. Samtidigt existerar ofta en ekonomisk skillnad mellan kvinnor och män, där kvinnor i högre utsträckning görs ansvariga för det reproduktiva hemarbetet, vilket innebär att den kapitalistiska ekonomin vilar på ett skillnadsgörande mellan män och kvinnor. Här är det inte uppvärderandet av skillnad och uppmärksammandet av kvinnan som en specifik grupp som är lösningen, utan snarare ett upplösande av denna skillnad och kravet på likhet. Kvinnan står, i sitt försök att göra motstånd mot det förtryck hon utsätts för, mellan strategin att uppmärksamma sin skillnad och arbeta mot att upphäva den.

För att lösa den till synes olösliga konflikten väljer Fraser att byta begrepp, från omfördelning och erkännande till ”transformativa” och ”affirmativa” politiska strategier. Fraser argumenterar för att både ekonomiskt och kulturellt förtryck kan bemötas antingen affirmativt eller transformativt. Den affirmativa strategin handlar om att erkänna och bekräfta identitet och att ekonomiskt stötta den förtryckta gruppen, genom bidrag och särskilda insatser som i förlängningen upprätthåller klasskillnader snarare än ifrågasätter dem. Den transformativa strategin innebär att kritiskt ifrågasätta identitetskategoriernas stabilitet och samtidigt kräva en annan ekonomisk ordning.

Fraser företräder den transformativa metoden, som hon menar ger oss mer radikala politiska verktyg. Det Fraser utvecklar genom att framhålla transformationens fördelar framför affirmation är ett slags koalitionsmöjlighet mellan grupper som utsätts för ekonomiskt och kulturellt förtryck, då grupper kan enas genom gemensamma politiska strategier snarare än utifrån en gemensam förtrycksgrund och en identifikation med sin identitetsposition. Genom att byta begrepp och fokus visar Fraser således på en utväg från identitetspolitiska positioner utan att förneka vikten av att uppmärksamma och arbeta mot statusgrundat förtryck. Ett exempel på en sådan koalition, som skildras i den brittiska filmen *Pride* från 2014 är samarbetet mellan gayaktivister och gruvarbetare under gruvstrejkerna 1984. Här är det inte positionen som arbetare eller identiteten som gay som är styrande för den politiska kampen, utan viljan att erbjuda motstånd mot Thatchers politik som fungerar som den sammanhållande faktorn mellan de två grupperna.

Om vikten att få göra sin röst hörd

Rättvisekamper måste alltså, enligt Frasers argument, förhålla sig både till status och klass utan att fastna i konflikten mellan dessa två. Men det räcker inte. Rättvisa handlar även om möjligheten till representation eller möjligheten för grupper att göra sin röst hörd. En återkommande fråga för Fraser är hur vi ska förhålla oss till det faktum att kapitalismen är transnationell med globala verkningar samtidigt som förlorarna i det kapitalistiska systemet sällan har någonting att säga till om då de offentliga politiska sfärerna ofta – men inte alltid – befinner sig på en nationell nivå. Som exempel ger hon den papperslösa svartarbetande arbetskraften i England som på många sätt bygger upp den brittiska ekonomin, utan att ha någonting att säga till om genom att representeras av till exempel facket eller andra intresseorganisationer. Samma sak gäller de som befinner sig i tredje världen och känner av verkningarna av miljöförstörelsen som företag i västerländska kapitalistiska nationalstater i hög utsträckning är ansvariga för, utan ha någonting att säga till om vad gäller de klimat- och handelsavtal som upprättas mellan olika länder. Enligt Fraser leder detta till en felaktig avgränsning i relation till vem som betraktas som en politisk aktör med rätt att få göra sin röst hörd. ”Felavgränsningsproblemet”, som hon kallar denna problematik, rör sig emellertid inte endast på en global nivå utan kan beröra alla rörelser som – ofrånkomligen – måste göra politiska avgränsningar för att skrida till politisk

Enligt Fraser är problemet med att ta individens erfarenhet av att inte vara erkänd på alltför stort allvar, att gränsen för vems erfarenhet som ska erkännas är svår att dra.

handling. Det handlar om att utmana det som Fraser kallar för ”normalrättvisans” avgränsningar - det vill säga den gängse förståelsen om vem som räknas - med den ”icke-normala rättvisans” ifrågasättanden och destabilisering av det politiska ramverket. Den icke-normala rättvisan kan förstås som ett begrepp som pekar på hur gränserna för politiska gemenskaper ifrågasätts och utvidgas. Ett exempel kan vara den feministiska rörelsen, som sedan dess start har kännetecknats av en pågående diskussion kring vilken grupp kvinnor som fått definiera det feministiska projektet och vilka grupper som inte har fått plats.

Problemet här blir utifrån vilken politisk princip som man bedömer olika politiska projekts avgränsningar och vad som bör ses som legitima och illegitima avgränsningar. Utan en sådan princip kan vi, enligt Fraser, inte ”bedöma alternativen och därmed inte heller reda ut konflikterna som inbegriper olika uppfattningar om rättvisans ’vem’”. Fraser presenterar ”underställelseprincipen”, utifrån vilken ”alla som är underställda en viss styrningsstruktur [har] moralisk status som rättvisesubjekt i förhållande till denna struktur” som ett sätt att hitta en normativ grund för utvärderingar av anspråk på inkludering. Denna aspekt av Frasers tänkande är kanske den som jag själv upplever som mest svårbegriplig och politiskt svårapplicerbar. Vad betyder detta, rent praktiskt för hur vi organiserar oss? Många gånger är detta oklart i Frasers texter. I termer av politiskt ideal ser jag det som ett välkommet alternativ till vissa former av besatthet kring det marginaliserade subjektet som återfinns inom delar av den feministiska rörelseteorin, där den mest förtryckta också ses som den som har mest att säga till om. Marginalisering blir i sig på ett oproblematiserat vis förknippat med kunskap. Istället för att upprätta ett slags skala där representation bestäms utifrån position – där den som är så långt ifrån centrum som möjligt ses som det tillförlitligaste kunskapssubjektet – söker Fraser att skapa en allmän princip för rätten till deltagande och röst. I termer av en förskjutning av den politiska debatten kring rätten till representation lyckas Fraser att ta de marginaliserades och icke-representerade röster på allvar utan att göra dem till de enda sanna rösterna med politisk legitimitet.

Relationen mellan politik, etik och moral

Frasers ansats att etablera politiska principer – så som underställelseprincipen – av mer allmän karaktär är ytterligare en av de aspekter som skiljer hennes arbete från den västerländska

feministiska teorins mittfåra, som i hög utsträckning kännetecknas av ett post-modernt relativiserande förhållningssätt till värderingar och moraliska frågor. Fraser föresätter sig att etablera mer stabila normativa grunder för politiskt handlande och politiska gränsdragningar. Här förhåller hon sig särskilt till samhällsteoretikern Jürgen Habermas (och den distinktion mellan moral och etik som grundlägger hans perspektiv.) Medan moral hos Fraser – och Habermas – betecknar frågan om det universellt ”rätta” beskriver hon – även här i likhet med Habermas – etik som en fråga om det ”goda”, eller ”det goda livet”. Den första refererar till Kants *moralitet* (moralitet) och den andra till Hegels *sittlighet* (etik). I en samtalsbok med den kritiske teoretikern Axel Honneth argumenterar Fraser för att medan moralen gör anspråk på universell giltighet är etiken kulturellt och historiskt betingad. Det som är gott för en specifik grupp kan inte upphöjas till allmän lag. Denna betoning av vikten av rättvisenormer får även betydelse för Frasers förståelse av erkännande som hon inte beskriver som ett psykologiskt begrepp (där det handlar om att känna sig erkänd) utan som ett politiskt begrepp (där det istället handlar om huruvida man *de facto* är erkänd som ett politiskt subjekt eller inte).

Även här bryter Frasers tänkande med en feministisk tradition som har hållit subjektets upplevelser högt. Enligt Fraser är problemet med att ta individens erfarenhet av att inte vara erkänd på alltför stort allvar, att gränsen för vems erfarenhet som ska erkännas är svår att dra. Vad händer till exempel när en sverigedemokrat beskriver sig som förfördelad och osedd? Givetvis kan denna känsla förstås som uttryck för en reell orättvisa, men den tolkning som individen själv har av sin känsla ska inte ses som oproblematiserad. För att subjektets upplevelse ska kunna ges någon legitimitet måste den hänvisa till de principer för erkännande som har upprättats. Känslan av orättvisa måste alltså kvalificeras och förankras i någonting gemensamt. Den individuella känslan byts här ut mot konkreta gemensamt upprättade politiska kriterier. För Fraser är problemet med upplevelser som privilegierad utgångspunkt främst att det kan fungera som en ursäkt för att inte behöva argumentera för och legitimeras sina politiska argument och anspråk: ”Jag har rätt för att jag känner så här och hur ska du kunna ifrågasätta mina känslor?”.

Att förstå den samtida kapitalistiska ordningen

Som jag nämnde i inledningen har Fraser det senaste decenniet koncentrerat

sitt tänkande på det kapitalistiska systemet som sådant. Fraser definierar kapitalism som en institutionaliserad social ordning, till skillnad från en enbart ekonomisk ordning. Till skillnad från många andra marxister är hon här intresserad av de institutionella aspekterna av hur kapitalismen fungerar. Poängen med denna definition är att inte beskriva kapitalismens som antingen ett ekonomiskt system eller som en form av etik, utan istället som ett system som bland annat bygger på en skillnad mellan ekonomisk produktion och social reproduktion, mellan ekonomi och politik samt mellan exploatering och expropriering. Medan exploatering handlar om att göra mervärde från betalt fritt arbete handlar expropriering om en primitiv ackumulation genom ofritt arbete eller fria naturtillgångar. Tillsammans skapar dessa separationer en kapitalistisk social ordning, där den kapitalistiska ekonomin är beroende av icke-ekonomiska sfärer. Detta är egentligen ingenting nytt inom marxistisk teori. Men Frasers begrepp ”institutionaliserad social ordning” kan förstås som en ansats att tydligare fokusera på kapitalismens dolda förutsättningar. Fraser har, som jag redan har visat, analyserat hur den feministiska rörelsen har flätats in i och påverkats av kapitalism och nyliberalism. Frasers kritik bygger inte på att hon – på normativa grunder – anser att feminismen borde gå en annan väg. Istället grundläggs kritiken i att hon menar att kapitalismen behöver förtrycket av kvinnan då kvinnans plats i den sociala reproduktionen enligt henne är grundläggande för den kapitalistiska produktionen. Kvinnor som samlat kollektivt kan därför inte, trots de falska löften som har givits under 1900-talet, frigöras inom kapitalismen. Fraser tillstår att vissa kvinnor kan frigöras, men argumenterar för hur denna frigörelse alltid sker på andra kvinnors bekostnad. Ansvaret för reproduktionen flyttas så att säga vidare till andra kvinnor, från centrum till periferi. Exempel på detta är de invandrarkvinnor som jobbar som ”nannys” i familjer där kvinnan yrkesarbetar, eller som städar hem där kvinnan inte längre tar ansvar för hushållsarbetet. Med utgångspunkt i denna analys uppmuntar Fraser feminister att ”tänka stort”, bortom det egna avancemanget. I sina senare texter har Fraser även diskuterat hur kapitalismen måste förstås som förknippad med en rasdimension. Både exploatering och expropriering har tydliga kopplingar till förtryck kopplat till ras. Det är utifrån denna förståelse som Fraser har analyserat omsorgsarbete i den globala kapitalismen. I samtal med sociologer som Arlie Russell Hochschild visar Fraser, på ett sätt som fördjupar den feministiska kritiken av exploateringen och exproprieringen

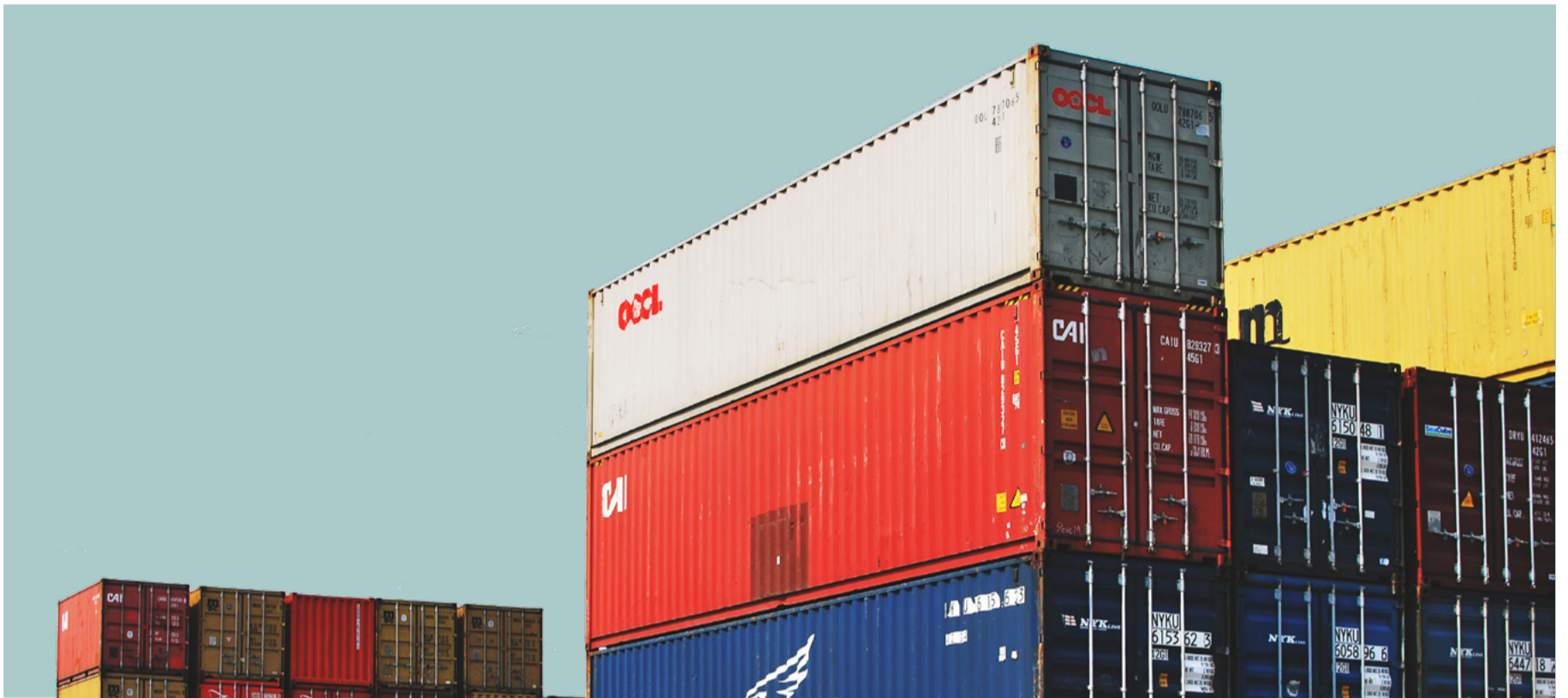
av kvinnors arbete, hur omsorgsfrågan inte kan reduceras till kön utan hur en analys av rasaspekten är omistlig för att förstå hur omsorg organiseras idag. Genom dessa analyser pekar Fraser samtidigt på pågående kriser och inneboende motsägelser i kapitalismen, då den är beroende av expropriering av arbete och materiella tillgångar utanför marknaden samtidigt som den kräver en utbredning av marknaden. Samtida kapitalism karaktäriseras av en spänning mellan expropriering och exploatering, där kapitalismens behov av sfärer utanför ekonomin riskerar att förinta dessa sfärer.

Fraser och kamper idag

Frasers stora gärning som feministisk tänkare inom den marxistiska traditionen är, enligt min mening, hennes vilja att förstå förutsättningarna för och spänningar inom politisk kamp idag samt att visa på vägar ur vissa av de konflikter och låsningar som präglar delar av den samtida vänstern. Denna ansats är särskilt tydlig i hennes analys av relationen mellan status och klass, där hon ger båda politisk vikt och relevans utan att låta dem sammanfalla. Att peka ut en skillnad mellan olika kamper är inte, vilket Fraser visar, det samma som att skapa en hierarki eller ”viktighetskala”. Denna insikt hade kunnat vara matnyttigt i debatten kring identitetspolitik som rasade under 2014 (med bland andra Åsa Linderborg och transaktivisten Aleksa Lundahl som två av kombattanterna) och som har återväckts med något annat fokus efter årets svenska riksdagsval och Sverigedemokraternas framgång. Det som, enligt min mening, har varit den grundläggande principfrågan i dessa diskussioner har varit hur olika former av förtrycksrelationer förhåller sig till varandra och vilken förtrycksrelation som är viktigast eller mest fundamental. Det Fraser öppnar upp för är ett perspektiv som inte söker att avgöra vilket förtryck som är mest grundläggande, där det ena reduceras till en konsekvens av det andra. Inte heller försöker hon argumentera för vilken strategi som är mest effektiv generellt, utan insisterar på att det har att göra med vilken form av förtryck vi har att göra med. Istället hjälper hon oss att förstå skillnader mellan förtryck, vilket i sin tur behövs för att kunna skapa politiska koalitioner mellan olika grupper. På så vis erbjuder hon öppningar till en vänsterdebatt som, åtminstone i den medialt och i vissa aktivistiska sammanhang, framstår som hopplöst läst. <<

Fullständiga referenser publiceras i nätversionen av den här artikeln på Röda rummets hemsida: www.rodarummet.org

Erövra flaskhalsarna

Inom logistikindustrin, från hamnarbetare till lastbilschaufförer till utkörare, är tid avgörande. Arbetarnas möjlighet att kontrollera den tiden ger dem potentiellt ett enormt inflytande i den globala ekonomin. Chris Browne från Pluto Books samtalar med några viktiga forskare och organisatörer på området.

Dagens globala ekonomi är beroende av ett jämnt flöde av varor, produkter och råvaror över hela världen. Företag som Amazon har blivit så jättelika att de nu levererar 400 paket per sekund. Men allt detta hänger på miljontals arbetares arbete i hamnar, lager och logistikcenter. Om den internationella leverantörskedjan bryts så kommer kapitalismen att sluta att fungera.

Denna "logistikrevolution" har både öppnat nya fronter och unika utmaningar för organiseringen av arbetare. Om arbetarrörelsen och vänstern vill dra fördel av det, måste de inse både dess globala innebörd och verkligheten på verkstadsgolvet.

CB (Chris Browne): Vad är logistikindustrin? Och vad menar vi när vi talar om logistikarbetare?

JAW (Jake Alimahomed-Wilson): Om du beställer något från Amazon och det levereras till din dörr, så är det en hel kedja av arbetare inom logistiksektorn i hela världen som flyttar varan.

Med början i produktionen placeras den av arbetarna där på en lastpall i en

container, och det finns idag sex miljoner containers runtom i världen. Containern lyfts på en lastbil och transporteras till en hamn. Hamnarbetarna lastar ombord varorna på ett enormt containerfartyg, som sjömän – en annan grupp av logistikarbetare – tar till en annan hamn. Där kommer hamnarbetare att lasta av varorna och antingen lastbilschaufförer eller järnvägsarbetare – båda logistikarbetare – flyttar varorna till ett distributionscentrum eller lager, där en annan grupp logistikarbetare jobbar.

Logistiksektorn har blivit en mycket viktig del i den moderna globala "just-in-time"-ekonomin. Tidsaspekten är en avgörande del av dagens kapitalism.

KFH (Katy Fox-Hodess): Logistik uppstod faktiskt som en militärvetenskap, och det var först efter Andra världskriget som folk inom affärsvärlden började se logistik som något som kan ge konkurrensfördelar. Efterhand, i synnerhet sedan 1980-talet, blev logistik den absolut viktigaste faktorn för att få konkurrensfördelar för multinationella företag vars verksamhet är hårt knuten till internationell handel.

Det är därifrån makten kommer: in-

ternationell handel som vi känner den idag skulle inte kunna existera utan logistikindustrin. Före 1960-talet, och i många delar av världen senare än det, var sättet att flytta varor så helt annorlunda. Varor tillverkades på ett enda ställe, paketerades på en rad olika sätt, transporterades till hamnar på flera olika sätt, packades om på varje del av vägen.

Det några storföretag räknade ut var att de genom att införa vissa teknologiska uppfinningar – i synnerhet containers – kunde få processen att bli mycket, mycket smidigare.

Globala logistikplatser är beroende av det Jake kallade "just-in-time", där varorna i idealfallet nästan inte tillbringar någon tid alls i lager. I grund och botten är det som är källan till den här typen av konkurrensfördelar. Tid är det som kan ge arbetare i denna industri en hel del potentiell makt. Om de kan störa en industri som är helt beroende av att flytta saker snabbt så kan det leda till det enorma förluster för arbetsgivarna.

KM (Kim Moody): Jag visades nyligen runt i området kring Chicago där dessa enorma lager och mellanstationer

finns. Alla är helt nya. Logistikerna har kommit att organiseras kring dessa enorma "kluster". De är lokaliserade kring storstadsområden och alla utnyttjar det man kan kalla den "industriella reservarmén" – till största delen färgade arbetare som rekryterats till dessa lager under de senaste 10-15 åren. Enligt officiella beräkningar att det finns omkring 160.000 personer i detta kluster i Chicago-området. Det är i själva verket en underskattning eftersom man inte räknar med andra arbetare som järnvägs- eller IT-arbetare, som ökar siffran till omkring tvåhundra tusen.

Det man gjort är att återskapa det som företagsvärlden i USA försökte förstöra för 30 år sedan när man flyttade tillverkningen från städer som Detroit eller Gary eller Pittsburgh. De försökte bli av med de här jättelika ansamlingarna av kroppsarbetare, i synnerhet fackligt organiserade och färgade arbetare. Nu har man istället, för att transportera varor – långs mycket mer utspridda produktionskedjor än tidigare – återskapat dessa enorma anhopningar av låglönearbetare.

Dessa kluster är flaskhalsar i en mycket konkret mening. Om man stop-

Kim Moody

är grundare av Labor Notes och författare till ett flertal böcker om amerikanska arbetarrörelsen, senast *On New Terrain*, (Haymarket Books 2017) och gästforskare vid Centrum för studier av produktion av anlagd miljö på universitetet i Westminster.

Katy Fox-Hodess

är lärare vid universitet i Sheffield, forskar om relationer på arbetsmarknaden.

Jake Alimahomed-Wilson

är professor i sociologi på California State University, Long Beach och medredaktör för *Choke Points: Logistics Workers Disrupting the Global Supply Chain* (Pluto Press 2018).

par en liten andel av den aktivitet som äger rum på dessa ställen, stoppar man flödet av varor över hela linjen och blockerar hela ekonomin.

Problemet är att även om det pågår organiseringsaktivitet, så har fackföreningarna inte riktigt lärt sig att fungera tillsammans.

KFH: Mitt första jobb efter att jag tog examen på universitetet för 12 år sedan var som organisatör för Internationella hamn- och lagerarbetarförbundet (ILWU), det mäktiga hamn- och lagerarbetarfacket på USA:s västkust, som har en lång och legendarisk historia som ett vänsterpolitiskt engagerat fackförbund. Jag arbetade med en organiseringskampanj på lagret vid Blue Diamonds mandelfabrik i Sacramento i Kalifornien. Kalifornien är världens största mandelproducent, och den merparten mandlar exporteras via dess hamnar.

Fackföreningen hade av mycket goda skäl identifierat det som ett strategiskt mål att organisera: de skördade mandlarna processas och transporteras omedelbart till hamnen för att exporteras, så det borde finnas en hel del styrkepositioner i leveranskedjan. Men trots att det var en tuff kampanj med många fantastiska arbetaraktivismen som la ner årtal på den, så blev den i slutändan inte framgångsrik. Orsakerna till det säger oss en hel del om svårigheterna att organisera denna sektor.

För det första tenderar arbetsstyrkan av lagerarbetare att vara kraftigt dominerade av arbetare från bemanningsföretag eller underleverantörer. Arbetarna i Sacramento stod inför enorma utmaningar trots att de befann sig i en "fackföreningsstad" med massor av offentliganställda. Det har framför allt att göra med den mycket svaga tillsynen av arbetslagstiftning vi har i USA.

Företaget stod för dussintals brott mot arbetslagstiftningen med vad som klassas som "otillåten behandling av arbetstagare" men fick bara en smäll på handen. Det lyckades bli av med eller bestraffa centrala aktivister och grundligt skrämna en arbetsstyrka som redan var splittrad mellan bemanningsanställda och fast anställda.

Vi måste vara försiktiga när vi talar om logistikarbetare och den möjliga makt som finns där på grund av deras ställning i ekonomin. Det finns så många andra bakgrundsfaktorer som formar möjligheterna för logistikarbetare att organisera sig. En del av dessa faktorer – speciellt statsmaktens roll – är svåra att få bukt med. Och det är ännu svårare i andra delar av världen.

Colombia, till exempel, är det farligaste landet i världen för fackligt aktiva, som än idag mördas regelbundet. En överväldigande del av hamnarbetarna i Colombia är inte fackligt orga-

niserade, trots att de historiskt haft en mycket stark nationell fackförening. Men efter privatiseringen av hamnarna i början av 90-talet försvann fackföreningen över en natt.

Det har gjorts spridda försök i liten skala att bygga fackföreningar. Heroiska ansträngningar – men om man står inför statligt sanktionerat våld är utmaningarna uppenbara.

JAW: På tal om statligt våld, så skrev jag ett kapitel i Choke Points tillsammans med Spencer Potiker om palestinska lastbilschaufförer. Israel förstörde den historiska handelshamnen i Palestina. Flygplatsen förstördes. Så det enda sättet att transportera varor är med lastbil, men det är inte någon smidig process med containers. Den begränsas av israeliskt våld och säkerhetskontroller. För palestinska lastbilschaufförer kan inte klassutsugningen skiljas från arabfientlig rasism och sionism.

KM: Det går att se vilken roll statligt våld har även i USA. Lagerarbetare för rättvisa (WWJ), som stöds av Förenade elektrikerförbundet, organiserade sig på CenterPoint, en stor ansamling lager utanför Chicago.

De genomförde en lyckad strejk 2013, och lyckades få in flera hundra personer utifrån för att stänga ner Walmarts lager. Regeringen kallade in antiterroriststyrkan.

Även på mindre våldsamma nivå gör den amerikanska arbetslagstiftningen saker och ting otroligt svåra. WWJ har arbetat i ett årtionde nu och har bara lyckats organisera ett fåtal lager. Det tenderar att vara mindre lager med en större andel direktanställda.

När man står mot Walmart, för att inte tala om Amazon, handlar det om att cirka 60 procent av de anställda är tillfällighetsarbetare eller från bemanningsföretag. En del av Walmarts lagerarbetare som jag intervjuade hade arbetat på praktiskt taget varenda lager i området. Folk flyttar från det ena till det andra i förhoppning att det ska vara lite mindre dåligt än det senaste.

Det de fackliga organisatörerna egentligen försöker göra är att utveckla kärnan till ett ledarskap så att det vid en viss punkt sker en sorts explosiv tillväxt. När fackföreningar växer så gör de det inte lite i taget utan i vågor. Och dessa uppsving kommer inte från ingenstans. De kommer av att folk i årtal har försökt saker som inte fungerar, lär sig vad som fungerar bättre och så vidare.

Ibland jämför jag det med hotellarbetare där det finns en hel del av samma problem. Arbetsstyrkan domineras av invandrararbetare och av en enorm omsättning, men omsättningen äger rum inom samma bransch och geografiska region. Så förr eller senare

Det har gjorts spridda försök i liten skala att bygga fackföreningar. Heroiska ansträngningar – men om man står inför statligt sanktionerat våld är utmaningarna uppenbara.

blir dessa arbetare bekanta med hur branschen är uppbyggd i deras område och att det gräsrotsaktivisterna och organisatörerna försöker få fram börjar verka vettigt och möjligheterna öppnar sig för ett uppsving.

JAW: Logistik inom ”just-in-time”-ekonomin är också ett ställe där arbetare kan spela en avgörande roll i att stöda antirasistiska och antikoloniala rörelser. Katy, kan du berätta om arbetet med ILWU i San Francisco-området kring kampanjer som ”Block the Boat” [Blockera båten], och andra exempel på solidaritet mellan logistikarbetare och sociala rörelser?

KFH: I många delar av världen har hamnarbetare haft en tendens att vara politiskt radikala och med ett engagemang som sträcker sig utanför arbetsplatsen. ILWU har en sådan historia som går tillbaka till fackföreningens grundande efter generalstrejken i San Francisco på 1930-talet. De vägrade lasta vapen till det fascistiska Japan, och vägrade sedan lasta vapen under Vietnamkriget, och visade på samma sätt stöd för anti-apartheidrörelsen i Sydafrika. Idag är de engagerade i alla möjliga sorters arbete för rasmässig rättvisa i USA, och på senare tid ”Block the Boat” till stöd för Palestina.

I Grekland har hamnarbetare kämpat mot privatisering av hamnarna. De kunde ha tagit ståndpunkten att ”det kvittar om hamnen är offentlig eller privat, det vi bryr oss om är våra arbetsförhållanden”. Istället byggde de en stark allians som grundade sig på principen att hamnarna skulle vara offentliga. Att de är en del av landets välstånd. Som en del av detta arbete har de varit starkt indragna i den antifascistiska organiseringen i Pireus och till stöd för invandrare och flyktingar.

Jag vill också ge ett exempel som på många sätt är det mest imponerande fall jag har studerat: de chilenska hamnarbetarna, som 2013 och 2014 organiserade månadslånga strejker som täckte nästan alla hamnar i landet. Allmänt sett är villkoren för organisering av arbetare i det globala Syd mycket svårare, ändå ser vi dessa fantastiska exempel på hur arbetare inte bara tar de enorma riskerna att organisera sig, utan också lyckas.

I Chile har faktiskt inte hamnarbetarna något nationellt fack. De har en sorts nationellt nätverk som organiseras längs anarkosyndikalistiska principer om ömsesidig hjälp. De har en mycket klar förståelse för sin strategiska roll i den chilenska ekonomin, att hamnarna är flaskhalsar. De är otroligt strategiska i sitt tänkande om hur och när de ska föra kampen. Så de har strejkat i januari, som är skördesåsong för frukt och grönsaker (en stor industri i Chile). De var otroligt strategiska i att försäkra sig om

kontrollen av de centrala kopparexporterande hamnarna – även det en enorm del av den nationella ekonomin. Och de antog principen att hamnar i strejk inte skulle acceptera omdirigerat gods från varandra.

När de inledde denna kamp försökte de få igenom grundläggande vardagskrav åt medlemmarna, men de var också mycket mer framsynta. Ledarna berättade för mig att strejkens viktigaste bidrag var att den tvingade den chilenska regeringen att inleda kollektivavtalsförhandlingar mellan tre parter, arbetarna, företaget och regeringen, på nationell nivå för första gången i Chile sedan före diktaturen.

Ett av Pinochetdiktaturens viktigaste sätt att knäcka fackföreningarna var genom att flytta kollektivavtalsförhandlingarna från bransch- till företagsnivå. Det finns för närvarande ingen grund i chilensk lag om förhandlingar på branschnivå, men genom att organisera sig på ett så kraftfullt, strategiskt sätt, kunde de återupprätta detta. Och det gjorde de delvis genom att bygga verkligt starka allianser med studentrörelsen, med lärare, med andra fackligt organiserade arbetare, och med hjälp av internationellt stöd från hamnarbetare utanför landet.

KM: I Chicago kunde inte lagerarbetarna använda direkta aktioner, så istället erövrade de rättigheter med hjälp av bredare allianser med sociala rörelser. Exempelvis bildade WWJ en koalition med lärarnas fackförening i Chicago och organisationer som jobbar med bostads- och utbildningsfrågor i bostadsområden med svarta och latinamerikanska immigranter. Det var så de erövrade rättigheter för deltidsarbetande arbetare från bemanningsföretag, inklusive rätt att kräva heltidsjobb.

När man tittar på de här lagerklustren i USA är det viktigt att notera att de till största delen ligger i förorterna. Förorterna har genomgått en radikal förändring under de senaste 20-30 åren – de är inte längre platser dit den vita medelklassen flyttar ”white-flight zoner”, om något så är de ställen dit svarta och latinamerikanska immigranter flyr.

När jag frågar lagerarbetare ”vilka är de viktigaste frågorna”, talar folk om hårda arbetsvillkor och stöld av löner, men även om diskriminering och sexuella trakasserier.

En organisatör från WWJ beskrev det för mig. Han är Latino och växte upp i Joliet, en stad utanför Chicago där en av dessa kluster finns. Han menade att livets påfrestningar i Joliet och på arbetsplatserna i lagren hade förändrats radikalt, och han har en känsla att det kan vara en explosion på väg i förorterna, precis som det brukade vara upplopp i innerstäderna.

KFH: Allianser mellan grupper som

Kim talar om är så viktiga. Hamnarbetarna, till exempel, har en hel del strukturell makt och verkar vara en ganska självständig, oberoende grupp arbetare. Men de är inte tillräckligt starka själva. Hamnarbetarnas fackföreningar i USA och Storbritannien bildades i samband med generalstrejker och var alltså definitionsmässigt starkt beroende av de omgivande samhällena.

Över hela världen ser vi att de av logistikarbetarnas fackföreningar som blir isolerade inte har framgång. Arbetsgivarna och staten är precis lika medvetna om makten i logistikens flaskhalsar som arbetarna och fackföreningarna. Det gör dem till måltavlor för antifacklig politik.

JAW: För ett par dagar sedan träffade jag Internationella transportarbetarfederationen (ITF). Vi talade om sjömän och att om alla logistikarbetare är halvt osynliga så är sjöfolket mest osynliga. Vi har upplevt en massiv ökning av de internationella sjötransporterna, men till skillnad från hamnar eller lager kan vi inte se vad de här arbetarna gör. De gigantiska containerfartygen sköts och styrs av en liten grupp arbetare som står inför liknande men ändå helt unika omständigheter.

Den stora majoriteten sjömän i världen kommer från Filippinerna, följt av Indien, Kina och Nordeuropa. De är ombord på ett fartyg i nio månader åt gången på kontrakt, och den stora majoriteten sjömän har oftast inte fackliga anställningskontrakt och släpps av i en hamn eller blir övergivna – att tänka på var de passar in som grupp när vi organiserar leveranskedjan är så komplicerad och ändå så viktig.

KM: Jag var nyligen på *Labor Notes* konferens där Förenade järnvägsarbetare talade. De är en ovanlig sorts amerikansk fackförening och för arbetslagstiftningen eftersom de har rätt att genomföra sympatibojkotter. Det betyder att de till skillnad från hamnarbetare eller lastbilschaufförer kan respektera strejkvakter utan att bli hotade juridiskt. Jag känner till ett fall där de gjorde det på 90-talet – det var en strejk av stålarbetare i Warren, Ohio och de gick till järnvägsarbetarna och sa: ”Om vi strejkar, kan ni låta bli att transportera vårt stål då?”, och de gick med på det. Så, vi måste fundera hur detta ska gå till. Ett av problemen, för att återgå till lagerarbetare, är förstas att tågen inte går till lagren, det finns ett mellanled och det är lastbilschaufförerna. Tänk er om det bryter ut en strejk på UPS senare i år i USA, vilket inte är omöjligt. Om järnvägsarbetarna ansluter sig blir möjligheten att det uppstår flaskhalsar enorm. <<

Ur Jacobin magazine, 9 oktober 2018.
Översättning från engelska,
Göran Källqvist.

Över hela världen ser vi att de av logistikarbetarnas fackföreningar som blir isolerade inte har framgång. Arbetsgivarna och staten är precis lika medvetna om makten i logistikens flaskhalsar som arbetarna och fackföreningarna. Det gör dem till måltavlor för antifacklig politik.

Arbetarmakt och vanmakt

Transportindustrins struktur är likartad i hela det moderna kapitalistiska systemet, men villkoren för dess arbetsstyrka är olika i olika länder. Samtalet i *Erövra flaskhalsarna* bygger i stor utsträckning på erfarenheter av amerikanska förhållanden. Lars Henriksson reflekterar över läget i Sverige och kopplar frågan till de aktuella försöken att inskränka strejkrätten.

Någon gång i början av 90-talet förde jag en debatt med några näringslivskonsulter i Göteborgs Posten. De hade skrivit en närmast religiöst okritisk artikel om det fantastiska med Toyotas sätt att bygga bilar och deras metod, *mager produktion*. Mitt svar handlade om att detta sätt att organisera produktionen alls inte var något som skulle befria oss från taylorismens ekorrhjul och engagera hela arbetaren utan tvärtom, var en taylorism på stereoider, en hyperexpolatering som bara blivit möjlig att införa i Japan på fackföreningarnas knäckta ryggar och som nu höll på att spridas över världen efter att facken i USA höll på att gå samma väg.

Jag minns att jag avslutade det med en oro över att detta system nu predikades med ett sådant självförtroende från företagen eftersom det skulle kräva en kraftig maktförskjutning på arbetsplatserna även här. Det tidiga 90-talets *mager produktion* "översattes" snart i Sverige till *lean production* och har nu, som *lean* kort och gott, invaderat snart sagt alla arbetslivets områden, från banker till sjukvård. Det betyder inte att svenska fackföreningar är knäckta, långt därifrån. Den fackliga organisationsgraden har visserligen fallit, från 81 procent år 2000 till 69 procents organisationsgrad 2017 men runt 90 procent av löntagarna täcks alltjämt av kollektivavtal.

Ändå har många av de förändringar som arbetsgivarna hoppades på i början av 90-talet inträffat.

ARTIKELFÖRFATTARE

Lars Henriksson

är metallarbetare på Volvo personvagnar i Göteborg. Medlem i Socialistiska Partiets styrelse. Han har bland annat skrivit boken *Slutkört* (Ordfront 2011) samt ett stort antal artiklar i Röda rummet, Aftonbladet, Göteborgs Posten.

FOTO: Svenska Hamnarbetsförbundet

Arbetstider har anpassats till den flexibilitet som just in time-systemen kräver, såväl efter konjunkturcykler som dagsvariationer i produktionen. Bemanningföretag, tillfälliga anställningar och andra osäkra jobb har blivit normala inslag på svenska arbetsplatser och i stor utsträckning har dessa förändringar varit avtalade och accepterade av de fackliga organisationerna. När det gäller de mer informella maktrelationerna – om det är normalt att säga emot sina överordnade eller bara lyda och lida inför rationaliseringar och ökade krav, hur auktoritärt chefer kan uppträda utan att behöva vara rädda för motreaktioner, vad företagen respektive vi anställda tycker är rimligt att kräva eller säga nej till – alltså hur den dagliga klasskampen på arbetsplatserna ser ut, är naturligtvis svårt att mäta. Det är heller inget som media skriver om, inte ens fackföreningspressen. Mycket

tyder dock på att det även här skett en stor förskjutning till företagets fördel när de växlat in permanent arbetslöshet och formella förändringarna i ändrade maktförhållanden på golvet. En liten indikation är att antalet avtalsstridiga, så kallade "vilda", strejker, som sker trots gällande avtal. Perioden 1970-1990 ägde det i snitt varje år rum 119 sådana strejker. Efter 1991 har snittet legat på under fyra per år.¹ Olika rapporter och avhandlingar har också visat att oron över att få behålla jobbet är utbredd och påverkar klimatet på arbetsplatserna.² Trots formellt bibehållen styrka har alltså fackföreningarna retirerat kraftigt i Sverige så som jag fruktade i början av 90-talet, om än inte till japansk nivå.

Transportarbetarnas makt

Transporter har alltid varit centrala i den kapitalistiska ekonomin. Som Kim

Moody framhåller har detta förstärkts genom globalisering och just in time-system; lageranläggningar, godsterminaler och hamnar är nav som denna transportekonomi snurrar kring. Även i Sverige växer olika så kallade logistiknav fram runt hamnar, flygplatser och motorvägsknutpunkter där stora grossister, återförsäljare och transportföretag har sina snabbt omsatta lager och omlastningsplatser, pådrivna både av företagets egna just in time-satsningar och ökande näthandel. Den fackliga situationen i Sverige skiljer sig dramatiskt från den i USA, naturligtvis även i transportbranschen där främst Handels, Transport och Seko organiserar arbetarna. Också i de framväxande transportnaven är organisationsgraden hög med internationella mått även om den växande närvaron av bemanningföretag och osäkra jobb gör den lägre än på många andra ställen. Hur detta ser

Organiserade hamnarbetare har på många ställen kunnat använda denna känsliga position för att förbättra sina villkor i det ofta farliga jobbet. Genom arbetets internationella natur har även den tradition av solidaritet över nationsgränserna som omnämns i intervjun vuxit fram och utgör ytterligare ett vapen i arbetarnas händer.

ut i siffror är oklart men även om transportsektorn i Sverige är utsatt för press genom lågavlönade chaufförer från andra EU-länder är den – till skillnad från tillverkningsindustrin – i det stora hela omöjlig att flytta till låglöneländer. I dagens lagerlösa produktion fortplantar sig störningar i dessa nav snabbt genom hela ekonomin och osäkerhet när det gäller transporter är därför inte acceptabla i företagets riskbedömningar. Risker för att de anställda ska sätta sig på tvären på olika sätt behöver sättas till noll i företagets kalkyler. Det ger de anställda i transportbranschen en potentiell makt och det blir särskilt viktigt för kapitalet att hålla just dem i schack. I Sverige har detta inte utgjort något större problem, antalet störningar på grund av arbetskonflikter har varit försumbart under 2000-talet, inte bara inom logistiksektorn utan i den privata sektorn i sin helhet. Med ett undantag: konflikterna i Göteborgs Hamn mellan Hamnarbetarförbundets avdelning 4 och det multinationella hamnföretaget APM Terminals.

Denna strid har både sina särskilda och allmänna orsaker. Hamnar är speciella även för transportsektorn, de är väldiga anläggningar som ligger där de ligger och som varit logistiknav sedan långt innan någon kom på ordet. Sjöfarten är dessutom till sin natur obehagligt oförutsägbar för företagen – mot vådets nycker på världens oceaner står sig även den mest sofistikerade logistikplanering slätt. Klimatförändringarnas ökande extremväder medför dessutom fler försenade båtar med risk för stockningar eller brister i produktionskedjorna.

Organiserade hamnarbetare har på många ställen kunnat använda denna känsliga position för att förbättra sina villkor i det ofta farliga jobbet. Genom arbetets internationella natur har även den tradition av solidaritet över nationsgränserna som omnämns i intervjun vuxit fram och utgör ytterligare ett vapen i arbetarnas händer. Det gör företagen ännu mer beroende av hamnarbetarnas goda vilja och förmåga att rycka in i krislägen. På så vis har de anställdas förhandlingsposition stärkts vilket passar allt sämre in i en värld där kapitalet vant sig vid att kunna diktera villkoren utan hänsyn till fackliga eller sociala krav.

Begränsning av strejkrätten

Det är därför ingen överraskning att

konflikten i Göteborg och Hamnarbetarförbundet stått i centrum i det pågående angreppet på arbetsrätten. Med hänvisning till läget i Göteborgs Hamn tillsatte inledde den svenska regeringen våren 2017 en utredning som skulle föreslå lagstiftning som hindrade fackföreningar att strejka mot arbetsgivare som redan tecknat kollektivavtal med en annan fackförening. När innehållet började läcka ut fick utredningen massiv kritik från de allra flesta fackförbund. Men den 5 juni 2018 förändrades situationen helt. Då tog LO, TCO, SACO och Svenskt Näringsliv själva över stafettpippen och lade fram ett eget förslag som regeringen omedelbart plockade upp och gjorde till sitt. I grunden var detta samma förslag som utredningen presenterade några dagar senare, på några punkter till och med värre.

Hela denna process riktades officiellt mot konflikten i Göteborgs hamn, eller rättare sagt mot en av parterna där, Svenska Hamnarbetarförbundets avdelning 4, trots att det var motparten APM Terminals, som drivit fram konflikten och även stått för det absolut övervägande antalet förlorade arbetsdagar genom en lång lockout. Även om de fackliga ledningarna inte verkar ha förstått vidden av sitt förslag utan envisas med att beskriva det som ett ”kirurgiskt ingrepp” mot Hamn riskerar det att få stora konsekvenser för alla fackföreningars möjlighet att stoppa avtalshopping och i förlängningen öppnar det för arbetsgivarstyrda, gula fack. Ännu en maktförskjutning till företagets fördel.

Det ligger långsiktiga planer bakom detta lagförslag. Kravet på strejkförbud på arbetsplatser med existerande kollektivavtal återfinns sedan gammalt på Svenskt Näringslivs önskelista tillsammans med en rad andra inskränkningar i fackens rättigheter. Att angripa Hamn är ett taktiskt sätt att få igenom försämringarna. Svenska Hamnarbetarförbundet som stått utanför LO sedan det bildades 1972 är något för svenska förhållanden så ovanligt som en stridbar och medlemsstyrd fackförening. Genom sin nyckelposition och sammanhållning har de kunnat leva vidare utanför LO och i realiteten fungera som en avtalsslutande fackförening i ett antal hamnar trots att de formellt inte haft något avtal – något som blir allt mer oacceptabelt för kapitalet, dels på grund av transporternas utveckling men också för att existensen av en stridbar arbetargrupp allt mer sticker ut i en period där maktförhållandena

förskjutits till kapitalets fördel. Den position Hamnarbetarförbundet sitter i må vara strategisk men också utsatt. Trots den starka positionen, eller delvis just på grund av den, behövs sådana grupper allierade och stödjepunkter. Ett kollektiv i en sådan ställning kan känna sig säkert men varje arbetargrupp som idag sticker ut hakan och tar strid kan räkna med att hamna i medial och politisk motvind. Handlar det om en strid i en ekonomisk flaskhals växer vinden snabbt till orkanstyrka som Hamn4:ans konflikt med APMT visat. Hamn har på många sätt visat att de förstått detta genom att under många år visa solidaritet av olika slag med många andra strider, fackliga såväl som sociala. För LO:s förbundsledningar är Hamns brott – att vägra föga sig i beslut om centralisering och ombudsmannavälde – oförlåtliga och de har aldrig fått någon solidaritet tillbaka.

De logistiska flaskhalsarna – däribland hamnarna – skulle givetvis kunna vara fackliga styrkepunkter som en stridbar arbetarrörelse kan använda sig av i hela kollektivets intresse, rent fackligt lika väl som i sociala frågor eller varför inte för att sätta press på en ekologisk omställning (om nu fackföreningsrörelsen skulle göra allvar av de högtidliga internationella deklarationerna). Det är en förödande kritik mot den svenska fackföreningsrörelsens ledningar att de inte utnyttjat denna svaga punkt hos kapitalet för att göra motstånd mot den ensidiga klasskamp som kapitalet bedrivit sedan slutet av 70-talet och som förskjutit maktförhållandena i samhället och på arbetsplatserna så mycket. Istället för att dra nytta av det starka kollektivet i hamnarna och arbetsgivarnas utsatta position i en ekonomi med allt snävare tidsmarginaler har de slutit upp bakom Svenskt Näringslivs kampanj för att kväsa Hamnarbetarförbundet, till och med när det tydligt drabbar deras egna organisationer både direkt och indirekt. Direkt genom att varje juridisk inskränkning av strejkrätten, oavsett hur obetydlig den må förefalla, självklart försvagar hela den fackliga rörelsen. Men också på ett mer allmänt plan. Att försvaga Hamn eller vilken stridbar grupp som helst försvagar hela arbetarklassen. Varje gång någon enskild grupp försvagas eller tvingas till reträtt försämras de genomsnittliga villkoren på arbetsplatserna och vi kan vara säkra på att arbetsgivarna kommer att göra allt för att dra sprida varje sådan försvagning. <<

¹ Medlingsinstitutets konfliktstatistik 1965-2017. http://www.mi.se/files/PDF-er/Om%20konflikter/konfliktdata%20historiska_NY_NY_NY_NY_2018.pdf 181209

² Se till exempel: Låstad, Lena, Job insecurity climate. Stockholms universitet 2015. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:844327/FULLTEXT01.pdf> 181209

...sov tills ni vaknar eller dö era amöbor.

Om den högerradikala nätaktivismens funktioner

Den högerextrema miljön i Sverige är på frammarsch, både på nätet och på gatorna. Sidor som *Fria tider*, *Samhällsnytt* och *Nordfront* når hundratusentals läsare varje månad och sociala medier som Facebook har blivit viktiga verktyg för politisk organisering. Anton Törnberg undersöker vad som sker inom en av dessa digitala hatbubblor, nämligen Facebookgruppen *Stå upp för Sverige*. Vilka frågor diskuteras? Vilka grupper pekats ut som fiender, och vad är det egentligen som håller gruppen samman? Utifrån denna undersökning diskuterar han även den bredare frågan om vilken roll Internet och sociala medier spelar för politisk mobilisering: är det så att gatuprotester alltmer ersätts av Twitter, Facebook och Internetforum?

I början av augusti 2017 protesterade en mindre grupp afghanska ungdomar på Mynttorget i Stockholm mot utvisningar till Afghanistan. När ungdomarna attackerades ett par dagar senare av den nynazistiska organisationen Nordisk ungdom slöt över 600 människor upp till stöd för ungdomarna. Händelserna följdes i detalj av olika högerextrema och invandringsfientliga grupper i sociala medier. I Facebookgruppen *Stå upp för Sverige* haglade hatiska, nedvärderande och ibland våldsamma kommentarer om de afghanska ungdomarna och användare i gruppen organiserade en motdemonstration där över 1500 personer meddelade att de skulle delta. I gruppen planerades demonstrationen: man organiserade samåkning från olika delar av landet, lade upp uppförandekoder och tonen i gruppen blir allt mer hetsig. "Ut med packet!" "Ska vi utrota dem? Japp." "Ut med skäggbarnen!". En användare skrev:

Gå man ur huse, alla demokrativänner och visa att vi inte tolererar

ARTIKELFÖRFATTARE

Anton Törnberg

är forskare vid institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet och deltar i forskningsprojektet "Sociala medier som diskursiv möjlighetsstruktur för attacker mot flyktingboenden".

dessa arroganta asylbedragare och deras sinnesslöa supporters vidriga beteende! (...) Backa Sverige! Backa Stockholm! Ut med samtliga dessa kriminella kravmaskiner! Detta är ingen strejk, det är en invasion och vi ska stoppa den!

När väl manifestationen genomfördes den 19 augusti dök endast ett hundratal demonstranter upp och de möttes av tusentals motdemonstranter med bilder på hjärtan. Trots att demonstrationen från början hade planerats att vara "tyst och värdig" rapporterade DN:s reporter att demonstranterna började skrika slagord om att "köra ut parasiterna" och "hoppas ni blir våldtagna som djur" – uttryck som ofta förekommer i Facebookgruppen.

Denna händelse är intressant av flera skäl. Medan högerextrema rörelser i Europa har organiserat ett flertal stora demonstrationer under de senaste åren, som PEGIDA-demonstrationerna i Tyskland, de stora årliga marscherna i samband med polska nationaldagen och kravallerna i tyska Chemnitz för några månader sedan, har den svenska extremhögern historiskt sett varit svag när det gäller gatubiliseringar. Även om ett flertal högerextrema och våldsamma organisationer som Nordiska motståndsrörelsen har vuxit under de senaste åren har större och bredare demonstrationer lyst med sin frånvaro. Till exempel har PEGIDA-demonstrationerna i Sverige inte lyckats locka mer än ett handfull personer vid ett fåtal tillfällen.

Från ett "online-perspektiv" är dock situationen i princip det motsatta. Den högerextrema rörelsen i Sverige har en mycket stark närvaro på Internet, såväl inom alternativmedia som på internetforum och på digitala plattformar som Youtube, Facebook och Twitter; vänstern är i dessa sammanhang svagare.

I en rapport från 2013 av statens medieråd som granskat sju högerextrema sajter når dessa sammantaget 144 000 unika besökare varje dag. Det är dock svårt att reda ut exakt hur mycket trafik dessa sidor har, men i antologin "Migration i medierna – men det får man väl inte tala om!" har några av sajterna redovisat antal unika besökare de senaste 30 dagarna. Här uppges att *Fria tider* har 1 419 573 unika besökare per månad, *Motgift* har 80 770, och *Nyheter Idag* har 416 214. *Samhällsnytt* (tidigare *Avpixlat*) har runt 788 282 unika besökare per månad, producerar nästan 4000 artiklar per år och har över 1 miljon läsarkommentarer varje år. Motsvarande siffror för samtliga riksdagspartier under 2013 är sammantaget omkring 19 000 unika besökare per dag. Även om dessa siffror bör tas med en nypa salt kan man konstatera att dessa sajter når en stor publik och mycket tyder dessutom på att den högerextrema digitala miljön har ökat ytterligare i storlek och spridning under de senaste åren.

I denna artikel kommer jag att göra nedslag i en specifik högerradikal digital miljö, nämligen Facebookgruppen *Stå upp för Sverige*, som är Sveriges

Gå man ur huse, alla demokrativänner och visa att vi inte tolererar dessa arroganta asylbedragare och deras sinnesslöa supporters vidriga beteende! (...) Backa Sverige! Backa Stockholm! Ut med samtliga dessa kriminella kravmaskiner! Detta är ingen strejk, det är en invasion och vi ska stoppa den!

största politiska Facebookgrupp med i skrivande stund 167 991 medlemmar och omkring 250 nya inlägg och tusentals kommentarer per dag. Gruppen präglas i hög utsträckning av främlingsfientliga diskussioner och har beskrivits som "landets största hatgrupp" av journalister och som en "bisarr hatarsekt" av f.d. inrikes- och justitieminister Morgan Johansson. Dess storlek och politiska inflytande gör att det finns en relevans att studera denna grupp mer i detalj. Jag kommer att ta en närmare titt på vad som händer inuti denna digitala grupp: Vad diskuteras? Vilka frågor lyfts? Vilka grupper pekas ut som ett problem, och kan man urskilja någon kollektiv identitet inom gruppen? Utifrån dessa frågor kommer jag även att diskutera vilken betydelse sociala medier och Internet har för politiska rörelser och politisk aktivism offline. Bör de förstås som en pysventil för känslor och politiska åsikter som man upplever inte kan luftas offentligt – och som därmed ersätter andra typer av politisk mobilisering? Eller bidrar sociala medier snarare till att förstärka åsikter och därmed till att motivera och legitimera aktivister att agera politiskt även utanför den digitala sfären?

Stå upp för Sverige

Stå upp för Sverige startades den 5 februari 2017 som stöd till Peter Springare, en polis som några dagar tidigare uppmärksammats i media för att ha skrivit ett Facebookinlägg där han hävdade att myndigheter har mörklagt att invandrare är överrepresenterade i svensk brottsstatistik. Gruppen växte snabbt till över 100 000 medlemmar redan inom de första tre dagarna. Efter att Peter Springare själv tagit offentligt avstånd från gruppen på grund av rasistiska diskussioner så bytte man flera gånger namn från "Stå upp för Peter Springare" till "Stå upp för Sanningen", sedan till "Stå upp för sanningen, som är relativ", därefter "#jagärsåjävlatrött", och slutligen till dess nuvarande namn "Stå upp för Sverige".

Stå upp för Sverige är en bred och relativt heterogen grupp och består av såväl användare som identifierar sig som Sverigedemokrater som mer radikala individer och grupper. Överlag kan gruppen klassificeras som högerpopulistisk och domineras av invandringsfientliga diskussioner. Materialet som presenteras här är en del av ett större forskningsprojekt där vi undersöker sambandet mellan diskussioner i sociala medier och attacker mot flyktingboenden i Sverige12.

Att Facebookgruppen är uppdelad i flera mindre grupperingar kan man tydligt se om man gör en nätverksanalys som visar hur individer i gruppen är

kopplade till varandra. Figuren nedan illustrerar just ett sådant nätverk och ger ett helikopterperspektiv som visar hur användare inom gruppen är kopplade till varandra genom "likes" (Figur 1). Totalt består nätverket av 46 569 användare och man kan urskilja tre huvudsakliga grupper eller "kluster" inom Facebookgruppen. Detta innebär alltså – något förenklat – att det finns tre grupper av användare som tenderar att gilla varandras inlägg i lite högre utsträckning än inläggen från andra användare i nätverket.

Undersöker vi dessa grupper närmare kan man konstatera att kluster 1 (grön) och 3 (rosa) utgör 45% respektive 41% av användarna i nätverket. Kluster 2 (gul) är betydligt mindre med endast 13% av användarna. Det tredje klustret var mycket aktivt tidigt i gruppens historia och dessa användares inlägg domineras av ord som på olika sätt relaterar till Peter Springare och "sanning". Då användarna även i hög utsträckning postar länkar till olika namningsamlingar antyder detta att gruppen främst består av Peter Springare-fans som mobiliserades tidigt. Samtidigt som Peter Springare själv tog avstånd från gruppen i mars minskade aktiviteten i detta kluster avsevärt. Samtidigt växte aktiviteten i kluster 1. Detta kluster är mycket aktiva och kommenterar och diskuterar i trådarna, men postar själva få originalinlägg. Av den anledningen kan dessa användare klassificeras som följare. En textanalys av samtliga inlägg från användare i detta kluster visar att de i hög utsträckning använder ord som "välkomna", "god morgon", "vänner" och "medlemmar", vilket indikerar att denna grupp av användare överlag verkar vara fokuserad på mer social och grupprelaterad kommunikation. Slutligen har vi kluster 2 som tycks vara något av en radikal politisk kärna i gruppen. Användarna i denna grupp gör många originalinlägg men kommenterar i låg utsträckning, och länkar ofta till mer ideologiska och politiska texter, bloggar och alternativmedia. Detta kluster var aktiva i gruppen redan från början och mycket tyder på att denna grupp utgör ett slags ideologiskt centrum som driver på och i viss mening styr inriktningen i gruppen, även om detta inte är explicit och uttalat i gruppen. Detta centrum blir istället endast synligt genom den typ av helikopterperspektiv som nätverksanalysen möjliggör.

Låt oss nu undersöka vad som diskuteras inom Facebookgruppen överlag: vilka ämnen är det som dominerar i diskussionstrådarna?

För det första kan man konstatera att mycket av aktiviteten inom gruppen kretsar kring länkar till tidningsartiklar

och bloggar som på olika sätt relaterar till invandring. Det är ofta vanligt med olika "memes" och bilder som raljerar över invandrare och vad man uppfattar som "PK-samhället". Dessa artiklar och de händelser som de relaterar till diskuteras och kritiserar sedan utförligt i gruppen. Trots att det står i gruppens riktlinjer att man inte accepterar rasism och hatkommentarer så är det vanligt med rasistiska och avhumaniserande begrepp som "pack", "parasiter", "svin", "råttor", "apor" och "drägg", och i vissa fall även explicita uppmaningar till våld. Man kan även se tydliga "pekar" i användandet av våldsamt språkbruk, särskilt i samband med händelser som protesterande afghanska ungdomarna vid Medborgarplatsen/Myntorget i Stockholm som nämndes ovan och liknande händelser. De afghanska ungdomarnas protest väckte starka känslor inom gruppen och antalet vådsamma ord som "spöa", "stryk", "puckla på", "nackskott" och "avrätta" ökade dramatiskt under denna period.

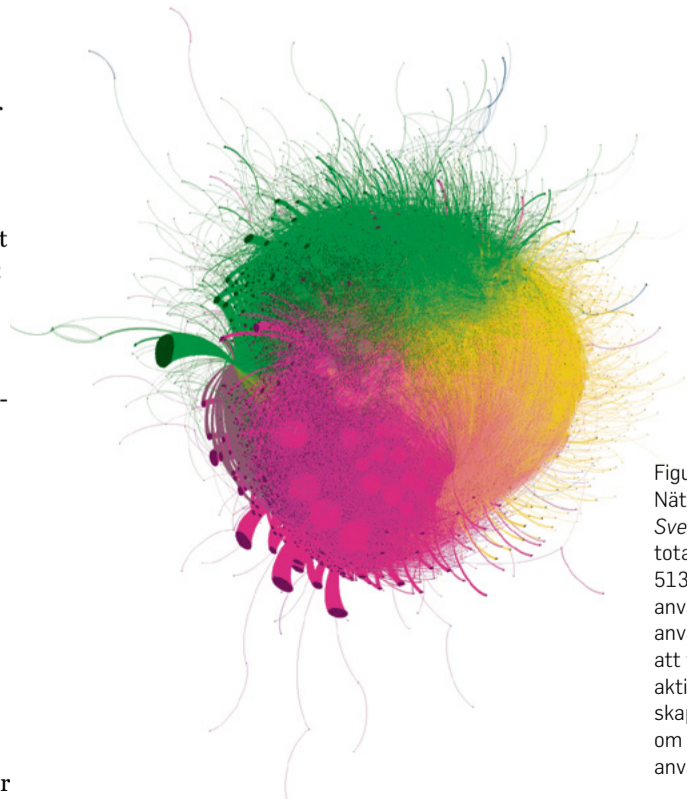
Svenskhet och svenska värderingar hotade

När det gäller vad som diskuteras i gruppen så kan man tydligt se främst tre övergripande teman som återkommer om och om igen.

Det första temat kretsar kring svenskhet och att Sverige och svenska värderingar upplevs som hotade på grund av mångkultur. Många av texterna och diskussionerna kretsar således kring "islamifieringen" av Sverige. Det handlar till exempel om att det blir allt vanligare att tillåta slöja på arbetsplatsen; att Sverige en gång i tiden var säkert och tryggt men nu präglas av ökad våld och brottslighet; samt diverse problem som kopplas till invandrare och i synnerhet muslimer. Det kan handla

Men genom en närläsning av inläggen kan man samtidigt skönja en parallell diskurs som markerar en viss distans till andra svenskar. Den relativt höga förekomsten av ord som "naiva", "fega" och "vakna" indikerar att användarna ser sig som en unik grupp eller "under-grupp" som är nära relaterad, men samtidigt skiljer sig på vissa sätt från andra svenskar.

Figur 1
Nätverksanalys av *Stå upp för Sverige*. Nätverket omfattar totalt 46 569 användare och 513 830 länkar. Att antalet användare är färre än antalet användare i gruppen beror på att vi har fokuserat på de mest aktiva medlemmarna. En länk skapas mellan två användare om de har reagerat på en annan användare minst tre gånger.

”kriminella”, ”brottslighet”, ”dom/de”, ”stopp”. Svenskar å andra sidan diskuteras generellt tillsammans med ord som: ”folket”, ”pension”, ”oss”, ”stolt”, ”hem”, ”medborgare”, ”flaggan”, ”barn”, ”kvinnor”. Här är det tydligt att svenskar ses som en in-grupp som beskrivs på ett i huvudsak positivt sätt och i kontrast till invandring och invandrare. Men genom en närläsning av inläggen kan man samtidigt skönja en parallell diskurs som markerar en viss distans till andra svenskar. Den relativt höga förekomsten av ord som ”naiva”, ”fega” och ”vakna” indikerar att användarna ser sig som en unik grupp eller “under-grupp” som är nära relaterad, men samtidigt skiljer sig på vissa sätt från andra svenskar. Denna spänning är även synlig i flera av inläggen:

Den sovande befolkningen har inte förstått någonting, sov tills ni vaknar eller dö era amöbor.

Sanning betraktas som rasism. Jag vill dö med känslan att jag gjort allt i min makt att väcka det indoktrinerade svenska folket.

Sammanfattningsvis tycks alltså den kollektiva identiteten i gruppen vara något ambivalent. Gruppen representerar ingen formell organisation eller något parti utan är snarare ett relativt vagt kollektiv som förenas i opposition mot vissa specifika etniska grupper och i en gemensam känsla av att vissa “heligasymboler” som på olika sätt kopplas till svenskhet och svenska traditioner – såsom svenska flaggan, nationalsången, midsommar och jul – upplevs som hotade. Dessa faktorer är relaterade till en underliggande nationalism som således fungerar som ett slags socialt kluster som för samman medlemmarna och håller ihop gruppen.

Låt oss nu ta ett steg tillbaka och fråga oss vilken roll denna typ av sociala medier-grupper spelar för politisk aktivism.

Digitala rum och mot-offentligheter

Det finns naturligtvis flera sätt att teoretisera och förstå vilken roll och betydelse denna typ av digitala grupper spelar för den politiska offentligheten och för politisk aktivism. Några vanliga begrepp som ofta används inom forskningen om sociala rörelser är vad rörelseforskaren Sara Evans kallar “fria sociala rum” (free social spaces) och Nancy Fraser benämner “mot-offentligheter” (counterpublics). Även om dessa begrepp skiljer sig lite åt sinsemellan relaterar båda till en slags parallell diskursiv arena där människor kan träffas för att utveckla och sprida idéer

och åsikter som upplevs stå i motsättning till etablerade, dominanta ideologier i samhället. Denna typ av skyddade sociala rum är ofta centrala för politisk mobilisering och åtskilliga historiska exempel som studentklubbar, Folkets hus, lesbiska grupper och svarta kyrkor under medborgarrättsrörelsens USA illustrerar hur dessa sociala utrymmen varit viktiga för sociala rörelser genom att möjliggöra konstruktionen av en gemensam identitet och utvecklandet av strategier, kampanjer och rekryteringen av aktivister.

Mycket tyder på sociala medier-grupper som Stå upp för Sverige kan förstås som en slags digital mot-offentlighet eller nätbaserat fritt socialt rum. På ett liknande sätt som arbetarcaféer utgjorde en mötesplats under Franska revolutionen så erbjuder dessa digitala grupper ett slags skyddat utrymme för diskussioner om vad som uppfattas som kontroversiella idéer och perspektiv. Detta är även tydligt och explicit i diskussionerna inom gruppen då många användare betraktar gruppen som ett utrymme för att “våga säga sanningen” utanför den snäva “åsiktskorridor” som man menar utgör “fulmedia”.

Samtidigt finns det några viktiga skillnader mellan denna typ av digitala mot-offentligheter och deras motsvarighet offline. Ett vanligt begrepp som ofta används om sociala medier är att de kan fungera som en slags ekokammare (*echo chamber*), vilket relaterar till en slags spiraleffekt där ens egna åsikter och känslor förstärks och bekräftas i interaktion med andra som delar samma åsikter. Detta är visserligen i sig inget nytt; liknande socialpsykologisk gruppdynamik kan man finna även offline. Men en viktig skillnad är att de flesta av de digitala mediaplattformarna som Facebook, Youtube, Twitter och Instagram bygger på algoritmer som kan förstärka denna polarisering ytterligare, något som brukar benämnas som filterbubblor. Dessa algoritmer selekterar, anpassar och personifierar innehållet som vi användare möter baserat på en rad faktorer som till exempel vår sökhistorik – något som riskerar att förstärka polariseringsprocesser eftersom det bidrar till att kontrasterande åsikter mer sällan möts.

Digitala rum och politisk mobilisering

Dessa digitala rum erbjuder emellertid inte bara ett utrymme för att diskutera och bolla kontroversiella idéer och åsikter. Mycket tyder på att de även kan spela en viktig roll för politisk mobilisering. Här kan det dock vara meningsfullt att särskilja mellan kollektiv

handling och mer småskaliga former av politiska handlingar.

För det första: som vi har sett kan digitala mot-offentligheter underlätta och möjliggöra olika former av *kollektiv politisk mobilisering*. De utgör på så vis ett slags förstadium till sociala rörelser genom att möjliggöra konstruktionen av en gemensam identitet inom gruppen, identifiera och konstruera vad som uppfattas som politiska problem, samt peka ut specifika grupper som ut-grupper eller fiender, etc. Detta kan underlätta rekrytering av nya aktivister och locka människor till att delta i kampanjer och manifestationer samt delta i diskussioner om strategier och så vidare.

För det andra: dessa digitala rum kan bidra till mer *småskaliga former av handling* som till exempelvis politiskt motiverat våld. Denna fråga har förstärkt blivit allt mer aktuell i samband med den dramatiska ökningen av brandattacker mot flyktingboenden som skedde främst under 2015. Ny forskning inom detta område har visat att det verkar finnas ett direkt orsakssamband mellan diskussioner i sociala medier kring flyktingar och fysiska attacker mot just flyktingar. Det verkar alltså som att diskussionerna i sig kan driva på och leda till fysiska attacker.⁵ Detta samband mellan sociala medier och politiskt våld kan sannolikt förklaras dels av faktorer på en högre nivå, det vill säga att diskussioner på sociala medier, på Twitter, Facebook och på Internet forum, tillsammans utgör ett slags bredare diskursivt landskap som kan bidra till att motivera och legitimera politiskt våld. Diskuteras till exempel flyktingar och invandrare på ett utslutande negativt sätt så konstrueras dessa grupper som ett problem som måste åtgärdas.

Men det finns även förklaringsfaktorer på en lägre nivå som kan lokaliseras i själva interaktionen mellan individer på de digitala plattformarna. I Facebookgrupper som Stå upp för Sverige – men även i många andra forum – kan man ofta se en eskalering av användandet av nedvärderande uttryck och uppmaningar till våld: användarna tycks trigga varandra i “våldspiraler” som ofta blir allt grövre och mer explicita. Forskare som Randall Collins som studerar gruppdynamik har visat att just dessa typer av interaktionsritualer riskerar att eskalera och leda till våld – något som antyder att denna typ av mikro-interaktioner kan vara en viktig faktor som kan förklara sambandet mellan sociala medier och politiskt våld.

Slutna bubblor eller digitala inkörsportar?

Den djupdykning i Facebookgruppen Stå upp för Sverige som jag ägnat mig åt i den här artikeln pekar mot att gruppen tycks svetsas samman genom en underliggande nationalism, som uttrycks genom att vissa symboler som är kopplade till Sverige och svenskhet upplevs som hotade. Dessa digitala sociala rum bör inte förstås som isolerade bubblor; snarare uppfyller de ett flertal viktiga funktioner för högerextrema rörelser, som rekrytering av nya medlemmar, spridning av ideologiska budskap, och utgör en anonym social mötesplats och kommunikationscentral för att planera och samordna aktioner. Utöver detta kan de även bidra genom att på olika vis legitimera och motivera politiskt våld.

Avslutningsvis kan man notera att det i lägre utsträckning än tidigare verkar vara meningsfullt att skilja mellan internt mobiliseringsarbete inom rörelser och deras externa, politiska verksamhet. Tack vare Internet och sociala medier har dessa aspekter som tidigare varit väsensskilda allt mer blivit två sidor av samma mynt. Diskussioner, debatter och de processer som genererar i kollektiv identitet kan nu samtidigt även vara offentliga, publika processer – de sprids till våra vänner och bekantas Facebookflöden, påverkar webbtrafik till alternativa medieplattformar och bloggar, diskuteras i mainstreammedia och kan således bli en del av och påverka den bredare politiska debatten. Detta antyder att digitala grupper som Stå upp för Sverige inte bara bör förstås som en sluten högerextrem bubbla, utan snarare som en portal eller inkörsport där medlemmar samtidigt kan sprida sina åsikter till en bredare publik. På detta vis utgör dessa digitala grupper både ett skyddat socialt utrymme och samtidigt en slags offentlighet som fyller en liknande funktion som gatumanifestationer och demonstrationer. På ett sätt kan man således kanske till och med påstå att dessa digitala sidor och grupper ersätter behovet av politisk mobilisering på gatorna.

Även om fokus här har legat på den högerextrema rörelsen så är dessa frågor högst relevanta även i ett bredare politiskt sammanhang. Inte minst pekar undersökningen mot ett behov av en diskussion inom vänstern om hur man bör förhålla sig till nätaktivismens möjligheter och begränsningar för egen del. <<

Fullständiga referenser publiceras i nätversionen av den här artikeln på Röda rummets hemsida: www.rodarummet.org

Bolivia

– Vad har hänt med MAS vänsterprojekt?

BILD. Evo Morales.

När Movimiento al Socialismo (MAS) och Evo Morales segrade i Bolivias val 2005 var det mot bakgrund av en lång period av folklig mobilisering. Men i hur hög grad har MAS lyckats att förändra Sydamerikas fattigaste land? Rolf Bergkvist tar pulsen på ett projekt som är inne på sitt andra decennium.

Den 22 januari 2019 kommer Evo Morales ha suttit som Bolivias folkvalda president i 13 år. Det är den längsta sammanhängande period någon innehaft positionen. Det har varit år som på många sätt förändrat livet för miljoner människor. Morales presidentperiod betecknas redan av en del ekonomer som den bästa i landets historia och med de längst gående strukturförändringarna. Latinamerikanska sociologer använder begreppet "empoderamiento de los indígenas" – ungefär en "maktöverföring till ursprungsfolken" – den del av befolkningen som varit mest exploaterad

och förtryckt sedan de spanska inkräktarna första gången 1535 intog området de då kallade Övre Peru.

Siffror är sällan speciellt roliga, men de kan ge lite perspektiv på vad som förändrats. Den extrema fattigdomen har minskat från 38 procent av befolkningen 2005 till 18 procent 2017. Det betyder att 1,6 miljoner människor har lyfts ur fattigdomen. En starkt växande ekonomi har medfört att produktionen av varor och tjänster i genomsnitt per capita ökat från 961 dollar under perioden 1994-2005 till 2 392 dollar under åren 2006-2017. Enligt Världsbanken fyrdubblades Bolivias BNP från 9,5 miljarder dollar 2005 till 37,5 miljarder dollar 2017. Sedan 2013 har landet haft den högsta årliga tillväxten i hela Sydamerika.

Med en progressiv omfördelningspolitik (främst en kraftig beskattning av de utländska energi- och gruvbolagens vinster) har skillnaden mellan de rikaste och de fattigaste minskat. År

2005 hade den rikaste tiondelen en inkomst som var 128 gånger vad den fattigaste tiondelen fick. 2018 var den rikaste tiondelens inkomst 47 gånger den fattigaste tiondelens. 2005 betecknades 35 procent (3,5 miljoner) som tillhörande "medelklassen" – 2017 har siffran officiellt stigit till 58 procent, 6,5 miljoner människor av en total folkmängd på drygt 11 miljoner. Konsumtionen har fått sig en kraftig skjuts uppåt, vilket exempelvis kan illustreras med att försäljningen på stormarknaderna sexdubblats, en konsekvens av medel- och överklassens växande aptit på importerade varor.

Valsegrarna som följde på upproren

Den nya konstitution som antogs 2009 är en av de viktigaste förändringarna. För första gången erkänns de 36 ursprungsfolken i landet. Bolivia har med detta blivit en flernationell stat. Grundlagen fastställer även autonomi

Vissa har även på ett närmast mytiskt sätt försökt göra gällande att bara med Evo Morales som president kan den positiva utvecklingen gå vidare; han "förkroppsligar" de positiva förändringar som genomförts, bara med han som president kan det fortsätta.

ARTIKELFÖRFATTARE

Rolf Bergkvist

är Latinamerikakännare och flitig medarbetare i Röda rummet.

på såväl departementsnivå som regional- och kommunal nivå. Staten tilldelas en större kontroll över ekonomin och en folkvald president tillåts bara att sitta på posten under två femårsperioder.

Den positiva ekonomiska och sociala utvecklingen har följt på övertygande valsegrar tre gånger i rad. Hösten 2005 vann Evo Morales presidentvalet för första gången med 54 procent av rösterna, 2009 steg hans sifersiffra till 64 procent och 2014 vann han med 62 procent. Till det ska läggas två folkomröstningar: dels en ”återkallandeomröstning” 2008 (där Morales ställde sin plats till förfogande innan omröstningen om den nya konstitutionen) som vanns med 67 procent av rösterna och dels folkomröstningen som 2009 antog landets nya grundlag där 61 procent röstade för den nya konstitutionen. Valsegrarna från 2005 till 2014 kom efter sex år av organiserad folklig kamp mot nyliberal politik, även om historien berättats tidigare tål den att upprepas. Revolutionsvägen inleddes med att den dåvarande presidenten, Hugo Banzer, i september 1999 tvingade fram ett avtal som privatiserade vattendistributionen i staden Cochabamba. Under 40 år framåt fick det transnationella konsortiet Aguas del Tunari (ägt av USA-företaget Bechtel och Italienska Edison) – som var enda anbudsgivaren – rätten att basa över dricksvattnet i staden. I januari 2000 fördubblades vattenavgifterna. Det folkliga ”Vattenkriget” som följde organiserades av en bred koalition för ”Försvar av vattnet och livet” där fabriksarbetare, bönder, koka-odlare, miljöaktivister samlades. Till försvar av det utländska storbolaget skickade regeringen 1200 soldater och poliser till området för att med våld krossa protesterna. Efter ett lokalt uppror med generalstrejk, barrikader och – som demokratisk kulmen – ett stormöte där mellan 50 000 och 100 000 människor deltog slängdes Aguas del Tunari ut ur landet. Ett lokalt, självstyrande kollektiv tog istället över vattendistributionen. Vattenkriget i Cochabamba blev omskrivet då det visade på möjligheten att besegra mäktiga, transnationella bolag och deras allierade i form av nyliberala regeringar. För kampen i Bolivia kom striden att bli ett preludium till de nationella strider som skulle följa.

Då Sanchez de Lozada intog presidentposten i augusti 2002 – efter att knappt besegrat Evo Morales (som fick 20,9 procent av rösterna mot 22,5 procent för de Lozada) – hade 17 år av nyliberal politik kraftigt försämrat förhållandena för landets majoritet. 63 procent levde under den nationella fattigdomsgränsen och 14,4 procent försökte överleva på mindre än en dollar per dag. I

slutet av 2005, då bruttonationalprodukten per person var lägre än vad den varit 1978, uttryckte ekonomer från Internationella valutafonden, IMF, sin ”förvåning” över att Bolivia, trots sina (av IMF dikterade) omstruktureringsprogram, efter 20 år inte gjort något framsteg i att minska fattigdomen. Redan i början av 2003 flammade de folkliga protesterna upp på nytt, efter att USA hotat att avbryta allt bistånd om inte elimineringen av kokaodlingarna återupptogs. 30 000 kokaodlande bönder demonstrerade och vägblockader stoppade trafiken i Potosí, Chapare och Yungas. I februari införde regeringen en skattehöjning – beordrad av IMF – som möttes av omfattande protester. Aymara-ungdomar angrep presidentpalatset med stenkastning, delar av polisen, som vägrade att slå ned protesterna (utan själva deltog i dem), besköts av presidentgardet. Repressionen var snabb och total. Inom 24 timmar dödades 29 demonstranter och 205 skadades. Men president Sánchez de Lozada tvingades att dra tillbaka skattehöjningen. Ändå var detta bara inledningen till det som skulle bli det nationella upproret i september och oktober.

Kampuppsving

Regeringens plan att exportera gas via en chilensk hamn utlöste det som senare fått beteckningen ”första gaskriget”. Sedan landet förlorade sin kust till Chile under Stilla havskriget 1879–83 har Bolivia haft ett kyligt förhållande till grannlandet. Den 8:e september 2003 förenade sig 10 000 Aymara-bönder från höglandet med kvarterskommittéerna i den fattiga förstaden El Alto (Federación de Juntas Vecinales, FEJUVEs), studenter och bussförare för att marschera ned till La Paz. Samtidigt inleddes den första av en rad strejker i El Alto. Den samlande parollen var ett Nej till export av boliviansk gas via Chile. Därutöver ställdes en mängd krav från de olika grupper som ingick. Det uppror som kom att intensifieras fram till 18 oktober, då presidenten lämnade ett omringat palats och flögs till Miami av sina utländska sympatisörer och uppdragsgivare, var kanske det mest omfattande i landets historia. Det kom att dag för dag, vecka för vecka, växa i omfattning och radikaliseras politiskt. Det utmärktes av självorganisering och demokratiska, öppna stormöten där de som deltog i kampen själva tog beslut om att gå vidare för att störta landets president. Kvarterskommittéerna i El Alto, koka-odlarnas förening, gruvfacket i Huanuni-gruvan (som med sin beväpning med dynamit anknöt till minnena från 1952 års revolution), Aymara- och Quechua-byarna som effektivt stoppade alla trafik på landets vägar under drygt en månad, lokala

bondeorganisationer – listan över alla de faktiska organisationer som ledde upproret kan göras mycket lång. Men – och det är det som måste betonas – det fanns inte ett enda Parti, en enda Organisation eller en Ledare som ensamt ledde kampen, det fanns flera stycken. Lyckligtvis var dessa organisationer under kampens gång förmögna att formulera en nationell plattform för revolutionen: en nationalisering av gasfälten för att använda naturrikedomarna för att få slut på fattigdomen och en konstituerande församling för att skapa en ny grundlag för ett demokratiskt Bolivia.

Den nya regeringen under Carlos Mesa Gisbert blev ett mellanspel. Hans ”mandat” var att genomföra de tre centrala kraven från ”Gaskriget”: nationalisera gastillgångarna, sammankalla en konstituerande församling, och ställa Gonzalo Sánchez de Lozada och hans närmaste män inför rätta för de drygt 70 dödade under upproret. Efter drygt ett och ett halvt år, då mistron mot den borgerlige presidenten bit för bit förstärktes i takt med att han i praktiken vägrade att genomföra något av kraven, valde folkrörelserna att gå till aktion. Det ”Andra gaskriget” började den 16 mars 2005 med en stor demonstration som Fejuve, federationen av kvarterskommittéerna i El Alto, arrangerade. Samma dag inleddes tusentals bönder under MAS ledning en marsch mot La Paz. Den 23 maj sammanstrålade de olika protestdemonstrationerna i huvudstaden. Efter två och en halv vecka med permanent mobilisering slutade det ”andra gaskriget” med Mesas avgång och en interimspresident som utlyste valet av ny president i december. Det historiska valet av Evo Morales – aymara, bondeledare, kokaodlare, och ledare för Movimiento al Socialismo (MAS) – med det största stöd någon kandidat någonsin fått i ett presidentval, vilar på denna sex år långa, folkliga kamp.

Begränsningar

Men trots sina positiva resultat och den politiska retorik som använts har den utvecklingsmodell som MAS implementerat sina begränsningar. Den ökade konsumtionen har inte varit ett resultat av en växande inhemsk produktion inom jordbruk och industri av livsmedel och av andra konsumtionsvaror. Det har handlat om en ökad varuimport och fortsatt export av råvaror. Landet är fortfarande ett kapitalistiskt klassamhälle med en underordnad plats i den globala ekonomin och – kan man tillägga – det fattigaste i Sydamerika. Detta gör modellen på längre sikt problematisk. De sociala reformer som förbättrat livet för en majoritet av

Det historiska valet av Evo Morales – aymara, bondeledare, kokaodlare, och ledare för Movimiento al Socialismo (MAS) – med det största stöd någon kandidat någonsin fått i ett presidentval vilar på denna sex år långa, folkliga kamp,

befolkningen har till stor del finansierats av den råvaruboom, som gynnade exporten från de latinamerikanska länderna mellan 2003 till 2014. För Bolivia har det framför allt handlat om gas till Brasilien och Argentina och viss mineralexport. När priset fallit på dessa råvaror har den import som varit nödvändig för att hålla konsumtionen och välfärden uppe medfört växande underskott i handelsbalansen som betalats av en krympande valutareserv. I augusti i år hade den minskat till 9,17 miljarder dollar (motsvarande 27 procent av BNP), jämfört med 15 miljarder dollar 2014 (motsvarande 45 procent av BNP). Detta är modellens akilleshäla, det som kan göra den ohållbar på lång sikt.

Hur vill då regeringen gå vidare?

Att döma av de initiativ regeringen tagit handlar det om att fortsätta och bredda utvinningen av råvaror för export. I april tillkännagav det statliga gruvbolaget Yacimientos Bolivianos de Litio, YBL, en överenskommelse med det tyska, privatägda ACI Systems GmbH, att producera och marknadsföra litiumbatterier. Med grannländerna Chile och Argentina bildar Bolivia en litium-triangel som tros innehålla de största reserverna i världen. Bolivias litium-reserver i Salar de Uyuni är störst, men landet ligger betydligt efter sina grannar då det gäller industriell produktion och utveckling. Priserna på litium (som används i batterier från mobiltelefoner till – på sikt – elbilar) har mer än fördubblats de senaste åren från 10 000 dollar per ton till omkring 25 000 dollar idag. Evo Morales vision inför framtiden verkar vara att utveckla en industriell produktion kontrollerad av det statliga bolaget, men i nära samarbete med utländska bolag. I maj meddelades det att också det kinesiska bolaget Maison Engineering vunnit ett kontrakt för att bygga en fabrik för litiumutvinning i Salar de Uyuni. Nu är det inte säkert att det här kommer att lyckas. För tio år sedan sa samma regering att månadsproduktionen av litiummalm skulle uppnå 40 ton år 2011, men 2018 produceras fortfarande bara 10 ton/månad. Detta kan jämföras med Chiles årsproduktion om 70 000 ton (5 800 ton/månad) eller Argentinas 30 000 ton (2 500 ton/månad).

Samtidigt hotas den tidigare exporten till grannländerna. Bolivias viktigaste inkomst här kommer från ett 20-årigt kontrakt med Brasilien om gasleveranser. Enligt kontraktet ska Bolivia leverera mellan 24 och 30 miljoner kubikmeter naturgas per dag. Det motsvarar ungefär hälften av den gas landet exporterar. Kontraktet går ut 2019 och ska omförhandlas under nästa år. Bra-

siliens nya extremhöger president, Jair Bolsonaro, har redan markerat att den nya regeringen kommer att försöka förhandla fram ett för Bolivias del kraftigt försämrat gasavtal. Den politiska högerutvecklingen i både Brasilien och Argentina får alltså konsekvenser även i Bolivia.

Inför valet 2019

Som nämnts innehåller den nya konstitutionen, som antogs i folkomröstningen 2009, ett uttryckligt förbud mot omval av en president mer än en gång (artikel 168). När Morales omvaldes till president för andra gången (2014) hävdade ledningen för MAS att detta var tillåtet eftersom hans omval 2009 skedde under en tidigare konstitution. Omvalet 2014 var alltså det första enligt det nya regelverket. Inför valet 2019 är det argumentet inte längre giltigt. MAS beslöt därför redan 2015 att genom en ny folkomröstning få bort förbudet mot obegränsade omval. Folkomröstningen hölls den 21 februari 2016 och innebar det första valnederlaget för MAS sedan 2005. 51,3 procent röstade nej till en förändring av konstitutionen, 48,7 procent röstade ja. Valdeltagandet var 84,45 procent. Att nejsidan segrade i de delar av landet där den borgerliga oppositionen alltid haft sina starkaste fästen, (Santa Cruz, Tarija, Beni och Pando) var kanske ingen överraskning, men även i det fattiga Potosí, som tidigare var ett urstarkt MAS-fäste, vann nejsidan med över 53 procent av rösterna. En bidragande orsak till nederlaget var sannolikt en serie av korruptionsskandaler året innan inom delar av statsapparaten och kring avtal mellan staten och privata (inhemska och utländska) bolag.

Men Morales och ledningen för MAS gav inte upp. Hösten 2017 vände man sig till konstitutionsdomstolen för att komma förbi grundlagen – och då var man framgångsrik. Den 28 november 2017 godkände konstitutionsdomstolen, trots resultatet i folkomröstningen, en begäran av MAS att tillåta omval av sittande president utan någon begränsning. I beslutet hänvisade domstolen till den interamerikanska konventionen om mänskliga rättigheter och gjorde "tolkningen" att det skulle innebära en allvarlig kränkning av dessa rättigheter om man begränsar en presidents möjlighet till omval. Evo Morales "mänskliga rättighet" att få bli vald en tredje eller fjärde eller femte gång överskuggar enligt domstolen artikel 168 i landets egen konstitution och resultaten i de båda folkomröstningarna. Kritiken mot beslutet har varit omfattande, inte bara från högeroppositionen utan även från vänster – och bara några dagar senare visade en

majoritet av befolkningen återigen vad man ansåg om beslutet.

Söndagen den 3 december 2017 hölls allmänna val av domare (Bolivia är – på ett positivt sätt – unikt i detta avseende) till Högsta Domstolen, Konstitutionsdomstolen, och miljödomstolen. Inför valen uppmanade högeroppositionen till protest genom att avge ogiltiga eller blanka röstsedlar. Resultatet blev att 50 procent av valsedlarna som lämnades var ogiltiga och 17 procent blanka, bara omkring 30 procent av valsedlarna var giltiga. Till det ska läggas att de domare som kandiderade alla nominerats av parlamentet där MAS har en betryggande majoritet.

De på vänsterkanten som försvarar Morales och partiledningens manöver att bryta mot den grundlag man själv föreslagit och resultatet i folkomröstningen 2017 har ibland hänvisat till andra länder; har inte EUs starka kvinna, Tysklands nyliberala regeringschef Angela Merkel, suttit på sin post år efter år efter år? Vissa har även på ett närmast mytiskt sätt försökt göra gällande att bara med Evo Morales som president kan den positiva utvecklingen gå vidare; han "förkroppsligar" de positiva förändringar som genomförts, bara med han som president kan det fortsätta.

Men, som jag försökt visa ovan, var de folkliga segrarna under åren av uppror inte en mans verk – de var resultatet av organiserad masskamp med många ledare. Detta borde vara den viktiga erfarenheten att bygga vidare på. Det är inte genom att kopiera det reellt existerande kapitalistiska samhällets styrelseformer, som det blir möjligt att långsiktigt bygga det vi kallar socialism. Om vi verkligen vill förändra samhället i grunden kan det knappast bygga på tilliten till "starka ledare" – det måste snarare handla om att stärka och bredda demokratin genom att utveckla en direkt kontroll och direkt maktutövning av samhällets gräsrotter; det vill säga arbetarklassen i bred bemärkelse.

Ett år i förväg är det svårt att förutsäga hur presidentvalet i oktober 2019 slutar. Trots protesterna de senaste åren är det fullt möjligt att valet kommer att vinnas av Evo Morales. Delvis som ett resultat av de år av välstånd som revolterna 2000 till 2003 förde med sig, delvis som ett resultat av splittringen på den borgerliga sidan där sex till sju nyliberalt präglade politiker för närvarande verkar vilja kandidera. <<

De på vänsterkanten som försvarar Morales och partiledningens manöver att bryta mot den grundlag man själv föreslagit och resultatet i folkomröstningen 2017 har ibland hänvisat till andra länder; har inte EUs starka kvinna, Tysklands nyliberala regeringschef Angela Merkel, suttit på sin post år efter år efter år?

Krig i kolbältet

- till definitionen av konflikten i östra Ukraina

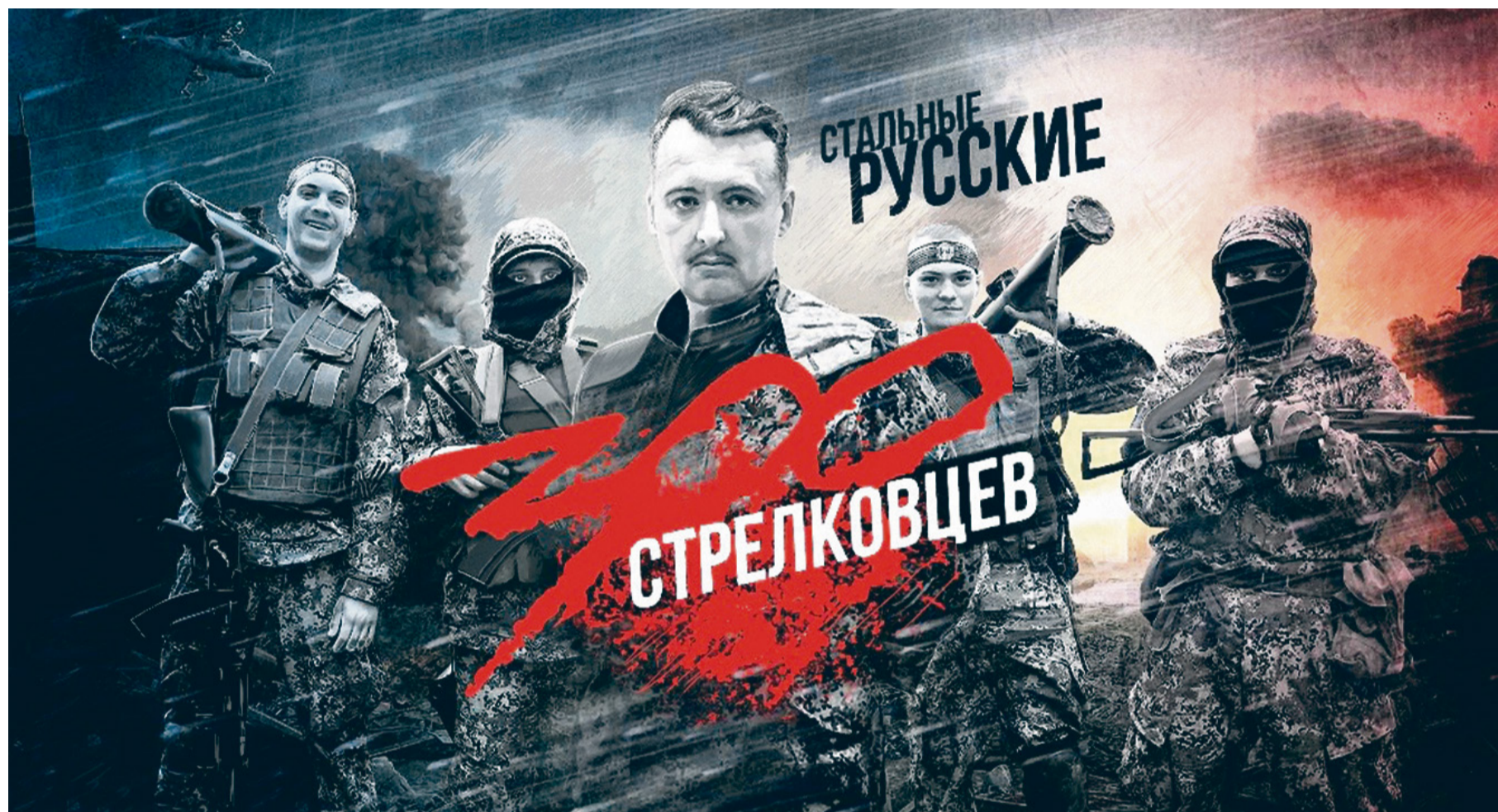

BILD. Rekruteringsaffisch för Igor Strelkovs förband.

Är kriget i östra Ukraina ett inbördeskrig eller resultatet av en rysk förtäckt invasion? Svaret på den frågan är av mer än akademiskt intresse. Tendensen att se en operation styrd från Moskva bakom upproret i öst grundar sig i svaga bevis och ett negligierande av de sociala omständigheter som föranledde kriget. Det menar Jakob Sandberg i denna genomgång av händelseförloppet i konflikten inledningsfas.

I november 2013 underlät dåvarande president Viktor Janukovyjtj att skriva under ett associationsavtal med EU för att istället sluta ett avtal med Ryssland. Mindre än ett år senare var Janukovyjtj driven i landsflykt, Ryssland hade annekterat Krimhalvön i söder, och ett blodigt krig utkämpades i den del av östra Ukraina som går under namnet Donbass. Tunga sanktioner hade införts mot Ryssland från väst, och de diplomatiska försämringarna har lett till tal om ett

nytt kallt krig, med kärnvapenklockan ställd på två minuter till tolv. Ukrainakrisen grundar sig i huruvida Ukraina ska närma sig Ryssland eller EU, men schismen handlar också om europeisk eller rysk samhörighet på djupet, om ryska språkets ställning i den ukrainska staten, om arvet efter Sovjet och historiska tolkningstvister, och inte minst om en vilja att göra sig av med den korrupta och fattiga stat som vuxit fram efter Sovjetunionens sönderfall.

Det som kommit att kallas för Ukrainakrisen kan delas upp i tre sammanlänkade men analytiskt och tidsmässigt åtskilda skeenden: Majdanrevolutionen, annekteringen av Krim, och kriget i Donbass. Denna text avhandlar den sistnämnda fasen.

Tongångarna i debatten har varit höga, och anklagelser om Putinopologetism har länge hängt i luften mot dem som ifrågasatt dogmen om ett illvilligt Kreml bakom varje steg i kon-

flikten – förhoppningen är att tiden nu är mogen för en mer balanserad analys. Bilden av kriget i Donbass har på många sätt varit motstridig; å ena sidan talar man om pro-ryska rebeller och ett inbördeskrig, å andra sidan har man många gånger talat om en rysk invasion av Ukraina. Frågan om hur kriget i Ukraina ska definieras kan framstå som akademiskt hårklyveri, men i själva verket är det en fråga som är avgörande för att förstå konflikten. Genom att i detalj granska anförda bevis om rysk inblandning i Donbasskriget är följande text ett debattinlägg om hur konflikten ska tolkas.

Bakgrund

När Janukovyjtj valde att inte skriva under associationsavtalet med EU och istället vände sig till Ryssland samlades stora protestskaror på självständighetstorget Majdan Nezalezjnosti i Kiev

De som hävdar att det är fråga om ett mellanstatligt krig har argumenterat starkt för att Kreml styrde upproret från första början när protesterna spreds i sydost.

ARTIKELFÖRFATTARE

Jakob Sandberg

är översättare från ryska och persiska, masterstudent i Internationella relationer och medlem i Röda rummet redaktion.

för att sätta press på myndigheterna att ändra sitt beslut. Demonstranterna bestod i huvudsak av personer som kämpade för att Ukraina skulle närma sig väst, men en liten aktiv och militär del av dem var högerextrema nationalisterna.¹ När specialstyrkorna Berkut försökte skingra skarorna med våld intensifierade det bara protesterna, och den 20 februari kulminerade våldet när omkring hundra människor sköts ihjäl av okända prickskyttar. Förhandlingar mellan den ukrainska regeringen, EU och Ryssland resulterade i tidigare lagda val, men Janukovyts öde var redan beseglat, och bara dagar senare tvingas han i flykt till Ryssland när demonstranter stormar parlamentet i Kiev. Strax därefter, den 27 februari dyker militärer utan grad- eller nationalitetsbe-teckning upp överallt på Krimhalvön i sydöstra Ukraina. Ryssland förnekade all inblandning och hävdade att det handlade om lokala självförsvarsstyrkor som skulle skydda etniska ryssar från ukrainska nationalisterna. Samtidigt intog vältränade specialstyrkor parlamentet i Simferopol, och tog fullständig kontroll över samtliga flygplatser på Krimhalvön. En hastigt utlyst folkomröstning om Krimns status hölls efter två veckor. 97 procent ska ha röstat för att "återförenas med Ryssland", ett resultat som erkändes av enbart en handfull allierade till Ryssland.

Uppror i sydost

Krim var snabbt och lätt införlivat i Ryska Federationen, den postrevolutionära regeringen i Kiev konsoliderade snart sin kontroll över huvudstaden samt landets västliga och centrala delar, men i Ukrainas sydöstra delar började upproret koka. Stora protester utbröt mot de nya makthavarna i de huvudsakligen ryskspråkiga städerna i sydöstra Ukrainas industribyrå. Torgen i Charkov, Donetsk, Luhansk och Odessa drog till sig stora folkmassor från både anhängare och motståndare till Kievregeringen, och snart kom de första dösoffren i sammandrabbningar mellan aktivister från bägge sidor. Under mars och april 2014 stormade beväpnade grupper polisstationer, administrativa center, och byggnader tillhörande ukrainska säkerhetstjänsten, samt upprättade vägspärrar. De väpnade män som snabbt organiserade sig kallade sig själva för "hemvärn" (opolitjenie), med uppgift att skydda den ryskspråkiga befolkningen i sydöst från ukrainska nationalisterna och vad man benämnde som "Kievjunta". I Charkov fick snart den pro-ukrainska sidan överhanden, men i Luhansk och Donetsk – det som går under namnet Donbass – bet sig upproret fast. De nya makthavarna i Kiev reagerade långsamt, allt medan lojaliteten hos den lokala poliskåren på flera ställen gled

över till upprorsmännen.

Under de föregående 23 åren som Ukraina hade existerat som självständig stat hade Donbass varit ett rött skynke för nationalistiska strömningar i Kiev. Området var rikt med stora viktiga industrier varav många ägdes av Ukrainas mest profilerade oligark Rinat Achmetov. Befolkningen var i stort om inte direkt pro-rysk så åtminstone positiv till ett Ukraina som stod Ryssland nära. Av alla Ukrainas regioner, Krim undantaget, var det här de mest positiva attityderna till Sovjetunionen återfanns bland befolkningen. Dessutom var det härifrån den störtade presidenten Janukovyts kom, och den bitterheten man hade gett uttryck för när Janukovyts förlorade valet 2004 återkom nu tiofaldigt. Den gången hade man samlats i Charkov för att föreslå en federalisering av Ukraina och ett autonomt öst, men hotet om åtal för att ha kränkt Ukrainas territoriella integritet hindrade att man fullföljde planerna den gången.²

Väpnad konflikt

I denna högexplosiva miljö tändes krigets gnista den 12 april 2014, när den före detta ryske underrättelseofficieren Igor Strelkov³ tillsammans med 52 tungt beväpnade män stormade stadsadministrationen i Slavjansk, långt inne på ukrainskt territorium. Dagen efter påbörjade Ukraina vad man kallade för en "Anti-terroristoperation" och militära styrkor gick in i Donbass, där de möttes av ilska folkmassor som försökte jaga bort dem. Den andra maj drabbade motståndare och anhängare till de nya makthavarna i Kiev samman i hamnstaden Odessa, där de senare drev in de förra i fackföreningarnas hus. Molotovcocktails kastades in genom fönstren, och elden som spred sig tog över fyrtio människoliv. Tragedin skapade chockvåg över hela sydöstra Ukraina, och bidrog till att kraftigt radikaliserade motståndet mot de nya makthavarna i Kiev, samt att brännmärka dem som en fascistjunta i upprorsmännens ögon.

Den 11 maj organiserade rebellerna i öst en folkomröstning i de områden som fortfarande stod under deras kontroll, där 89 procent i Donetsk' län och 96 procent i Luhansk' län ska ha röstat för självständighet, i ett valdeltagande man hävdade uppgick till 75 procent.⁴ De ukrainska myndigheterna avfärdade valen som en fars, och efter att Petro Porosjenko valts till president i Ukraina i det extrainsatta presidentvalet den 25 juni, beslutade man efter en veckas halvhjärtade förhandlingar med rebellerna att återuppta den så kallade antiterroristoperationen i öst. Samtidigt som den ukrainska krigsmakten ryckte fram led den svåra förluster och efter att man flygbombat rebellfästen i

öst lyckades rebellerna skjuta ner flera ukrainska jaktplan och attackhelikoptrar.

Den 5 juli retirerade Strelkov från ett omringat Slavjansk till Donetsk, medan de ukrainska styrkorna rycker fram och rebellerna positionerar sig alltmer i storstäderna. Men den 17 juli skjuts ett malaysiskt passagerarplan ner över östra Ukraina, och kropparna av närmare trehundra turister från Holland, Malaysia, Australien och en handfull andra länder sprids över fälten i Donbass. Över åttio barn finns bland de döda. Den chockverkan branden i Odessa hade på konflikten skiftas nu över till en global nivå. Spåren pekar mot Ryssland, och en ursinnig president Obama vill omedelbart beväpna ukrainska armén, men hålls tillbaka av tyska regeringen. Istället införs tunga sanktioner mot nyckelpersoner i den ryska statsledningen. Den ukrainska armén rycker dock vidare, och har i princip omringat rebellfästena i öster, när de plötsligt möter en stark motoffensiv från rebellerna. Enligt rebellernas egna källor ska en mängd "semesterlediga" (otpuskniki) från ryska armén ha anslutit sig till dess styrkor och tvingat den ukrainska armén till reträtt. Bevisen för rysk intervention är i detta skede överväldigande, och det är också här som tidsperioden för vår analys löper mot sitt slut.

Frågetecknen

Kriget i östra Ukraina har fått stor uppmärksamhet på grund av Rysslands inblandning,⁵ men frågan om konfliktens karaktär har varit svår att besvara, och är politiskt sprängstoff.⁶ Om man lutar sig mot officiella definitioner är läget dock inte lika svårbegripligt. FN betraktar det som en intern ukrainsk konflikt. Samhällsteoretikern Stathis Kalyvas definierar inbördeskrig som En väpnad kamp inom gränserna för en erkänd suverän enhet mellan parter som vid fientligheternas början är underkastade en gemensam auktoritet.⁷ Detta är mot den definitionen vi ska pröva kriget.

De som hävdar att det är fråga om ett mellanstatligt krig har argumenterat starkt för att Kreml styrde upproret från första början när protesterna spreds i sydost. Efter annekteringen av Krim var insatserna höga, och såväl i Ukraina och Donbass som i väst antogs många att scenariot på Krim skulle upprepas. Västmakterna förutsatte också att upproret leddes av Kreml. Rykten spreds om att de personer som deltog i stormningarna kom utifrån, och misstänkarna föll på betalda provokatörer och Spetsnazstyrkor från Ryssland. När ukrainska helikoptrar och flygplan började skjutas ner anade man ökad närvaro av rysk militär teknik och specialtrupper, och när

Bevis finns dock i mängder för att ryska staten intervenerar genom att sedan juli 2014 stötta rebellerna med vapen, och sedan augusti samma år med reguljära trupper. Däremot är bevisen för Kremlkontroll innan denna period sporadiska, tunna, och framförallt spekulativa.

ukrainska armén slutligen slogs tillbaka i rebellernas motoffensiv hopade sig bevisen på direkt inblandning av ryska reguljära trupper. Bevis för en operation dirigerad av den ryska statsledningen synas nedan.

När ryssen inte kommer

En mängd rapporter och artiklar har publicerats med tesen om Kreml som anstiftare. Två ofta anförda rapporter i debatten är *Hiding in Plain Sight*⁸ framtagen av tankemedjan Atlantic Council, och *War*⁹ som färdigställdes av den kände liberale oppositionspolitikern Boris Nemtsovs team strax efter att Nemtsov själv blivit mördad. Den förstnämnda rapporten, påstår att kriget är en skapelse av Kreml från början till slut; Nemtsovsrapporten är något mer dämpad i sin analys, och redogör istället främst för en stor mängd berättelser om ryska soldater som stupat på ukrainsk mark sedan augusti månad 2014.

Hiding in Plain sight liknar till sin karaktär ett dåligt åtal, som envist hävdar överlagt mord, men bevisar vållande till annans död. Kontrasterna är slående mellan kvaliteten på bevisen för de olika stadierna i konflikten; man har klara och tydliga bevis för att en mängd ryska reguljära trupper har stridit och dött i Donbassregionen från augusti månad samt vid slaget i Debaltseve i februari 2015, för detta anför man en mängd fotografier på ryska soldater på sociala medier samt militärt material som av allt att döma sedan början av juli månad har kunnat hamna i rebellernas händer endast på högsta order från ryska armén. Detta ska kontrasteras mot argumenten för att Ryssland startade och ledde upproret från första början; man hänvisar i det sammanhanget till fyra olika nyhetsartiklar med ytterst begränsat bevisvärde.¹⁰

De vetenskapliga publikationer som hävdar att konflikten dirigerats från Moskva har i detta avseende varit något mer framgångsrika, men dras fortfarande med problem. Nikolay Mitrokhin har i en artikel identifierat tre faser i vad han kallar "en rysk specialoperation med målet att destabilisera Ukraina."¹¹ Hans position liknar den i rapporterna, och ett par artiklar i den ryska tidningen *Novaja Gazeta* som Mitrokhin hänvisar till pekar på att många av upprorsmännen talar med en ren rysk accent som skiljer sig distinkt från den ryska dialekt som talas i södra Ryssland och östra Ukraina.¹² Därtill hävdar en av männen som intervjuas att han hör till ryska militära underåttelsetjänsten GRU – det i sak enda positiva beviset man lyckats anföras om rysk militär närvaro i detta tidiga skede av kriget. I en annan artikel om konflikten i Donbass driver Andrew

Wilson¹³ tesen om omedelbar rysk intervention, och lånar Mitrokhins schema för tre stadier i Kremels operation. Hans källmaterial är dock alltigenom lika svagt – och han hävdar utan någon källhänvisning att bussar med provokatörer kom in över gränsen från Ryssland.¹⁴ Till skillnad från många av meningsfränderna väljer dock Wilson att benämna kriget som ett inbördeskrig.

När ryssen faktiskt kommer

Bevis finns dock i mängder för att ryska staten intervenerar genom att sedan juli 2014 stötta rebellerna med vapen, och sedan augusti samma år med reguljära trupper. Däremot är bevisen för Kremlkontroll innan denna period sporadiska, tunna, och framförallt spekulativa. Den ryske journalisten Michail Zygare skriver att

[t]ill en början var det ingen som ledde operationen i Donbass; besluten fattades inte på ett samordnat sätt, den ryske presidentens stab samlade in information från skilda håll och uppmuntrade alla som självmant steg fram, men några konkreta order utgick inte från Kreml.

I den ryska makteliten fanns en allmän känsla att Ukraina hade upphört att existera som stat; landet stod utan centralmakt och de östra delarna skulle komma att dala ner i Rysslands omfamning, precis som Krim gjort – lokalbefolkningen skulle rösta för en anslutning, de lokala militärerna skulle inte göra motstånd.¹⁵

Detta är knappast första gången man påpekar slutsatsen att den ryska staten försöker reglera ett skeende som inledningsvis står bortom dess kontroll.¹⁶ Den mängd bevis som anförts om vapenleveranser till rebellerna under våren och försommaren 2014 har dock haft ringa substans.¹⁷ Vapnen kommer främst från grupper som opererat på Krim, från räder mot Ukrainska vapenförråd, och handel med kontakter inne i Ryssland. Först i juli månad finns det uppgifter om att ryska staten förser rebellerna med avancerade vapen.¹⁸ Viktiga indikationer på tidigt engagemang om inte från Kreml själv så från grupperingar inom den ryska eliten är ett läckt dokument från oligarken Konstantin Malofejev om en plan att inkludera östra Ukraina i Ryska Federationen¹⁹, liksom det uttalade stöd Kremlrådgivaren Sergej Glaziev gav rebellerna.²⁰

De artiklar *Novaja Gazeta* som anförts som bevismaterial pekar istället på två något annorlunda slutsatser; att flertalet tillresta personer från främst

Ryssland tidigt deltagit i upproret på rebellernas sida, och att lokala myndigheter så som polis och statsledning i hög utsträckning underlåtit att göra motstånd mot "hemvärnet". Janukovyjtj specialpolis Berkut var lika hatad i Kiev som den var omtyckt i Donbass, och när den väl dök upp vid de stora protesterna i Donetsk ställde den sig snart på demonstranternas sida.²¹ Något större stöd för att anslutas till Ryssland har inte funnits i Donbass, däremot är fientligheten till den västukrainska nationalismen stor, liksom känslan av samhörighet mellan Ryssland och Ukraina.

De upprorsmän som varit centrala i krigets inledning, framförallt den före detta underrättelseofficeren Igor Strelkov och som inledningsvis tagits för bevis för att Kreml kontrollerade skeendet, visade sig ha helt andra planer än den ryska statsledningen: att ansluta närmare halva – och i Strelkovs fall hela – den ukrainska staten till ett nyfött revanschistiskt Ryssland. Strelkov talar i sina militärappeller om ett Ryssland "som sträcker sig från den statsformationen som kallas Ukraina till [den ryska regionen] fjärran östern".²² Män som Strelkov skulle dock snart vara förda åt sidan till förmån för ett Kremllöjalt lokalt ledarskap. Besvikelsen över vad som sedan dess blivit av Donbass vittnar också om att det politiska projekt som de stred för till ringa grad sammanfaller med Kremels planer för östra Ukraina,²³ och Strelkov skulle sedermera gå i direkt opposition mot Putin.²⁴ En stöttesten har varit just Strelkovs kopplingar till den ryska statsledningen.²⁵ Han hade deltagit i stormningen av Simferopols parlament på Krim i februari, där samlade ihop de mannar som följde honom till Slavjansk²⁶. Det är mycket troligt att man i Kreml kände till hans planer,²⁷ men berättelsen om Strelkov som Kremels envoyé kan i ljuset av vad vi anförts ses som bristfällig.

Slutsats

Sammantaget visar allt detta på att upproret i Donbass troligen organiserades av en liten kärna hängivna ryska nationalister på bäge sidor gränsen, och där ryska staten intervention kan tolkas som en tydlig tolerans för vad som skedde, men utan någon inledande egen sammanhållen styrning – enligt uppgift ska Putin upprepade gånger ha sagt att Ryssland måste låta invånarna i östra Ukraina själva ta första steget.²⁸ Med Krimscenariot i färskt minne var upprorsmännens mål att skapa förutsättningar för en rysk intervention i östra Ukraina. Allt pekar dock på att den ryska staten varit betydligt mindre intresserad av detta än vad som tidigare hävdats, och att den intervention

De upprorsmän som varit centrala i krigets inledning, framförallt den före detta underrättelseofficeren Igor Strelkov och som inledningsvis tagits för bevis för att Kreml kontrollerade skeendet, visade sig ha helt andra planer än den ryska statsledningen: att ansluta närmare halva – och i Strelkovs fall hela – den ukrainska staten till ett nyfött revanschistiskt Ryssland.

som ägde rum i augusti 2014 var ett försök att få kontroll över ett skeende man inledningsvis inte styrde. I ljuset av detta kan vi anta att Kreml har tillåtit, om än inte själva orkestrerat rebellrörelsen i östra Ukraina, och argumenten är således överväldigande för att konflikten bör definieras som ett Inbördeskrig; striden har onekligen stått inom en erkänd suverän entitet mellan parter som inledningsvis varit underkastade en gemensam auktoritet. Den ryska intervention som sedermera skulle följa är inte heller det ett argument för mellanstatligt krig; tvärtom är yttre inblandning regel snarare än undantag i inbördeskrig.²⁹ Det är således tydligt att ett inbördeskrig härjar i östra Ukraina.

Detta får flera viktiga konsekvenser. Den första är att den Ukrainska splittringen är intern och inte extern; den grundläggande sociala schismen står främst att finna inom den Ukrainska staten, inte utanför den, och den efterföljande ryska inblandningen är ett resultat av ukrainsk intern splittring, inte tvärtom. Den andra är att konflikten som sådan har tolkats i militära och inte sociala termer. Man har misstagit sig när man betraktar rysk militär intervention som orsak, och inte som verkan av den sociala schism som redan förelåg. Men fenomenet inbördeskrig visar också ytterst på att den retorik som förts från europeiskt och främst amerikanskt håll gentemot Ryssland och Ukraina riskerar att missa målet. Konflikten behandlas helt som resultatet av en främmande stats aggression, och den politik som hade kunnat möjliggöra ett slut på stridigheterna mäts inte mot ett splittrat Ukraina, utan gentemot ett inbillat allsmäktigt Ryssland. Det är ett tolkningsparadigm som måste brytas för att få till en fredlig lösning. <<

¹ För en studie av högerradikala element och deras betydelse under Majdanrevolutionen, se Vladimir Isjtjenko, *Far right participation in the Ukrainian Maidan Protests: an attempt of systematic estimation*, i *Ukraine in Crisis* (red. Nicolai N. Petro), London: Routledge 2017. Frågan går tillbaka till arvet efter Stepan Bandera, ukrainsk nationalist som allierade sig med Nazityskland i kampen mot Sovjetunionen för ett självständigt Ukraina.

² Ivan Katchanovski, *Cleft Countries: Regional Political Divisions and Cultures in Post-Soviet Ukraine and Moldova* (Soviet and Post-Soviet Politics and Society 33), Stuttgart: Ibidem Verlag, 1999: s. 99-100.

³ Strelkov heter egentligen Girkin; Strelkov (av strelok – skytt) är hans nom de guerre.

⁴ Självständighet heter på ryska samostojatelnost' och nezavisimost' – men det är allt som oftast den senare som indikerar självständig statsbildning, trots att dess ordagranna betydelse är oberoende. Under folkomröstningen i Donbass var det dock samostojatelnost' man röstade för, och som Anna Matveeva (*Through times of trouble: Conflict in Southeastern Ukraine explained from within*, London: Lexington Books, 2018: s. 112) påpekar och diskuterar kan begreppet betyda såväl självständighet som självstyrelse eller suveränitet, och hon visar också på hur denna tvetydighet i begreppsval varit en aktiv strategi från rebellernas sida.

⁵ Matveeva, s. 1.

⁶ Den ukrainske medborgarrättsaktivisten Enrique Menendez föreslår att det kan röra sig om en hybrid av ett mellanstatligt krig och ett inbördeskrig. Menendez term ska här inte förväxlas med den idag på många håll anförda termen "hybridkrigföring". Till dem som hävdar att det rör sig om en förtäckt invasion sällar sig Lars Gyllenhaal och Joakim von Braun, som i *Ryska Elitförband och specialvapen* (Stockholm: Fischer Co, 2016), beskriver upprorsmännen som irreguljära ryska förband.

⁷ Stathis Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, New York: Cambridge, 2006: s. 5.

⁸ Maksymilian Czapurski, John Herbst, Eliot Higgins, Alina Polyakova, and Damon Wilson, *Hiding in Plain sight: Putin's war in Ukraine*, Washington DC: Atlantic Council, 2015.

⁹ Ilya Yashin, Olga Shorina (red.), *Putin. War: An independent expert report*, Moskva: putin-itogi.ru, 2015.

¹⁰ Dessa är <https://www.thedailybeast.com/putins-number-one-gunman-in-ukraine-warns-him-of-possible-defeat> vars

källor om rysk kontroll enbart utgörs av ukrainska militären; <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/1295362-echo/> som med hänvisning till en ukrainsk nyhetskanal påpekar att upprorsmännen i Charkov stormade teatern i tron att det var stadshuset och däri drar slutsatsen att vissa av dessa inte är lokala; <https://www.bbc.com/news/world-europe-27360146> om resultatet från folkomröstningen; och <https://www.rferl.org/a/vostok-battalion-a-powerful-new-player-in-eastern-ukraine/25404785.html> om när Vostokbataljonen stormade rebellernas högkvarter i centrala Donetsk den 29 maj, något som troligtvis är en sammanblandning med den tjetjenska bataljonen med samma namn; se Gerard Toal, *Near abroad: Putin, the west, and the Contest over Ukraine and the Caucasus*, New York: Oxford University Press, 2017: s. 265.

¹¹ Nikolay Mitrokhin, *Infiltration, Instruction, Invasion: Russia's war in the Donbass* s. 220, i *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, nr. 1 2015. Den första fasen innefattade Spetsnazoperationer, den andra en tillströmning av volontärer från kriget i Tjetjenien och Afghanistan, och den tredje innebar att reguljära ryska trupper gick in på rebellernas sida.

¹² Pavel Kanygin, Bes, Fiks, Roman i *Goluboglazij*, i *Novaja Gazeta* 18 april 2014, och *Rossijskoj Armii potjti ne vidno*, i *Novaja Gazeta*, 16 april 2014.

¹³ Andrew Wilson, *The Donbas in 2014: Explaining Civil Conflict Perhaps, but not Civil War*, i *Europe-Asia Studies* nr 68, 2016.

¹⁴ Inte heller arresterades några ryska medborgare i konflikten tidiga skede. Se Matveeva, s. 87.

¹⁵ Michail Zygare, *Männen i Kreml: inifrån Putins hov*, Stockholm: Ordfront, 2018: s. 390. Zygars material baserar sig på hundratals intervjuer med toppar i Kreml och presidentadministrationen.

¹⁶ Gerard Toal gör en gedigen genomgång av dynamiken som ledde till att Kiev förlorade kontrollen över delar av Luhansk' och Donetsk' län (se Gerard Toal, *Near Abroad*, s. 237-273), Paul Robinson visar på att Ryssland försökt få kontroll över något man inledningsvis inte styrde (se Paul Robinson, *Russias role in the war in Donbass, and the threat to European security*, i *Ukraine in Crisis* (red. Nicolai N. Petro), s. 86-101). Anna Matveeva lyfter fram viktiga argument för att upproret snarare är att betrakta som en skapelse av "vanligt folk" snarare än elitdriven (se Matveeva, s. 1-16).

¹⁷ Det mest relevanta som går att finna är det handburna luftvärnsrobotar som

sköt ner helikoptrar under maj månad, se <http://www.trust.ua/news/94521-boevoye-yadro-v-slavyanske--eto-rossijskij-specnaz--pavel-felgengauer-video.html>

¹⁸ Ibid, s. 150-151. Se även Bellingcats rapport (Sean Case and Klement Anders, *Putin's Undeclared War Summer 2014: Russian artillery strikes against Ukraine*, Leicester: Bellingcat, 2016).

¹⁹ Andrej Lipskij, "Predstavljajetsia pravilnym initsirovat' prisojedinenie vostochnykh oblastiej Ukrainy k Rosii", i *Novaja Gazeta* 25 februari 2015; flertalet telefonsamtal mellan Malofejev och Strelkov har också läckt, se Zygare, s. 399.

²⁰ Sergej Glaziev, en rådgivare till Vladimir Putin i ekonomiska frågor, är själv från Zaporozje i Ukraina, och var en varm anhängare av att ansluta stora delar av Ukraina till Ryssland. Gubarev vittnar i sin bok *Fakel Novorosii* (Sankt Petersburg: Piter, 2016: s. 112-113) om att Glaziev ringde honom redan den 5 mars och sade "att han stödde [rebellernas] antifascistiska kamp." Glazievs roll diskuteras ingående i Gerard Toal, *Near Abroad*, s. 247-251.

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=y8WkwZtYUcw>

²² *Veckomagasinet Novorossija*, nr. 6 juli 2014, s. 7, hämtad från <http://novopressa.ru/issues.html> 17 december 2018.

²³ Zygare, s. 400.

²⁴ Chris Kaspar Der Ploeg, *Ukraine in the Crossfire*, Atlanta: Clarity Press, 2017: s. 123-124.

²⁵ I sin bok *Ukraina i Historien: Från Äldsta tid till 2015* (Stockholm: Carlsson, 2015) baserar Peter Johnsson i princip hela sin tes om en Kremlledd operation på en enda intervju med Strelkov, där denne (helt korrekt) hävdar att det var han som tände krigets gnista. Utöver det lyfter Atlantic Council också fram Strelkovs roll som bevis för Kremlkontroll.

²⁶ Dessa utgjordes av såväl ryska som ukrainska medborgare; bl.a. var den sedermera ökände rebelledaren Arsen Pavlov (nom de guerre Motorola) med i denna grupp.

²⁷ Matveeva, s. 106.

²⁸ Zygare, *Männen i Kreml*, s. 391.

²⁹ Se Patrick M. Regan, *Civil Wars and Foreign Powers: Outside Intervention in Intrastate Conflict*, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2000

Nyliberalismens tröga sönderfall

De franska ekonomerna Gérard Duménil och Dominique Lévy har i flera verk studerat den moderna kapitalismens utveckling. I de senare verken har särskilt nyliberalismen stått i fokus och fenomenet "ledningskapitalism". I den här texten diskuterar Mathias Krusell vad som egentligen menas med ledningskapitalism, på vilket sätt den har förändrat maktbalansen i samhället och varför dessa förändringar är betydelsefulla att beakta i samtida antikapitalistisk kamp.

Hösten 2018 markerar att tio år passerat sedan den finanskris som bröt ut i USA augusti 2008 och spred sig över världen under de följande åren. Tiden efter krisens utbrott har borgerliga ekonomer och ledarsidor återkommande förutspått att "nästa år" kommer innebära startskottet på världsekonomin återhämtning och en ny vår för kapitalismen. En verklig återhämtning till de tillväxtnivåer som rådde före krisen har dock uteblivit och de flesta seriösa analytiker har istället accepterat att krisen utgjorde kulmen på den ekonomiska era som sedan mitten på 70-talet präglats av finansialisering, avreglering och monetarism. Om vi kan konstatera att krisen representerar ett avslut av föregående, vad kommer att komma istället och hur kommer det att ta vid? Det är en fråga som givetvis är omöjlig att besvara på ett slutgiltigt vis men likväl en som den politiska vänstern borde engagera sig mer i.

Krisperioden har sedan 2008 präglats av ett politiskt upprätthållande av nyliberala politiska strukturer trots att den ekonomiska kraften att driva på och rättfärdiga nyliberalismen lyst med sin frånvaro. Kan vi i detta förvaltande av den ekonomiska ordningen hitta nycklar till att uppfatta stundande förändringar ur vilka nya politiska konstruktioner kan ta form inom nyliberalismens tröga sönderfall.

ARTIKELFÖRFATTARE

Mathias Krusell

är medlem i Allt åt alla och doktorand i ekonomisk historia.

De franska ekonomerna Gérard Duménil och Dominique Lévy har i flera böcker (bl a *Capital Resurgent* från 2004 och *The Crisis of Neoliberalism* från 2011) undersökt hur den moderna kapitalismen utvecklats och passerat genom olika sociala ordningar, främst med inriktning på nyliberalismen som den senaste av dessa ordningar. I centrum för deras analys står en tes om att det i kärnan av nyliberalismen finns en central klassallians mellan den traditionella borgarklassen, bestående av ägare och kapitalister, och ett växande övre skikt av direktörer, välbetalda chefer och finanstjänstemän.

Den här klassalliansen har varit en avgörande faktor för att möjliggöra en åtstramnings- och avregleringspolitik under nyliberalismens genombrott, och den har också legat till grund för hur kapitalismen hållit fast vid samma ekonomiska politik (på både internationell och nationell nivå) under 2000-talet fram till krisens utbrott år 2008, trots ökad skuldsättning och ett allt mer instabilt finanssystem. Denna klassallians har existerat inom nyliberalismen som en del av ett specifikt produktionssätt¹ inom kapitalismen.

Ledningskapitalism

För att förstå nyliberalismen och kommande produktionssätt analyserar Duménil och Lévy företeelsen ledningskapitalism i sin nya bok, *Managerial Capitalism - Ownership, management & the coming new mode of production* (2018). Där fördjupar de undersökningen av den nyliberala alliansen mellan ägare och direktörer. Ledningskapitalism är ett begrepp som omsluter den organisering av ägande inom vilken kapitalister inte själva driver de företag och organisa-

tioner de äger utan istället anställer direktörer, chefer och annan administrativ personal för att utföra deras vilja. Den här formen av kapitalism slog igenom i slutet på 1800-talet då företagsorganisationer började växa sig så stora att en större mängd chefer och ledare krävdes än vad som kunde rekryteras från kapitalisternas familjer och närmaste vänkrets. I och med detta kan man säga att ledningskapitalismen ersatte familjekapitalismen som den dominerade kapitalismen under 1800-talet.

De amerikanska järnvägsföretagen brukar uppges vara starten på ledningskapitalismen. När räls skulle dras över hela den amerikanska kontinenten krävdes en annan typ av organisation än vid Wedgwoods porslinsföretag. Stora organisationer förde med sig stordriftsfördelar, och över tid började fler och fler företag gå samman för att bilda moderna storföretag.

Ledningskapitalismen och mer specifikt uppkomsten av den löneanställda direktören (eller ledaren/manageren) har studerats tidigare, bland annat av ekonomhistorikern Alfred Chandler och den marxistiska teoretikern Nicos Poulantzas. "Ledarna" utgör en social grupp som på olika sätt varit svår att fånga i etablerade klassanalyser, och har således varit en källa för särskilda studier och teorier. Inom ledningskapitalismen frodas också administrativa kontrollverktyg i form av standardiserad rapportering till ledningsgrupper och jämförande av olika företags affärsresultat för att bäst kunna placera ekonomiska resurser. Det är en företagsbyråkrati som också kommit att sprida sig till andra delar av samhället och går exempelvis under namnet New Public Management inom offentlig sektor.

"Ledarna" utgör en social grupp som på olika sätt varit svår att fånga i etablerade klassanalyser, och har således varit en källa för särskilda studier och teorier.

Duménil och Lévy bidrar till historieskrivningen genom en fördjupad ekonomisk beskrivning av ledningskapitalismens utveckling sedan 1970-talet. Exempelvis presenterar de siffror som beskriver hur inkomstdistributionen mellan löneinkomst har spridits mer sedan 1970-talet än inkomstdistributionen mellan kapitalinkomster. Inkomsterna hos den översta fraktilen av löneanställda har alltså relativt sett ökat mest under tidsperioden. Inom den här inkomstgruppen hittar vi verkställande direktörer och andra toppchefer men också ett ökande antal högt betalda finanschefer.

Det här är kanske inte något särskilt överraskande avslöjande. Vi känner alla till framväxandet av höga bonusar och fallskärmsavtal inom både privat och offentlig sektor. Det som skiljer Duménils och Lévy's framställning av utvecklingen från en ordinär folklig ilska mot orättvis ojämlikhet är att spridningen i inkomstdistributionen inte skildras som en del av ett förlopp där en oreglerad kapitalism tillåts härja fritt i samhället (såsom den ofta skildras av vänsterrörelser i vår samtid). Analysen visar istället på den samtida kapitalismens ökade beroende av verktyg och resurser med förmågan att styra över tillgångar och organisationer på ett standardiserat och strukturerat sätt.

Ledningsstyre

Ledningskapitalismen har inte inneburit någon grundläggande förändring av produktionsförhållandena inom kapitalismen. Däremot har den på ett avgörande sätt förändrat hur det kapitalistiska samhället verkar och kanske mer specifikt hur moderna företag inom kapitalismen ägs och hanteras.

I ledningskapitalismen kan vi finna ramverket till en byråkrati som helt drosserats av kapitalismen. Ett system av ledning och styrning med avsikt att garantera ägarens kontroll över de konstant växande företagsorganisationerna, ett organisatoriskt svar på ett alltmer koncentrerat ägande. Den systematiska ledningen är, till skillnad från byråkratin, inte rationell i förhållande till det byråkratiska systemet som helhet utan istället bundet till att beslut i organisationen ska fattas så högt upp som möjligt och sedan verkställas nedåt.

Ledningskapitalismens systematiska toppstyrning gör emellertid ägarna (kapitalisterna) alltmer beroende av de ledare och tjänstemän som upprätthåller systemet. För att skapa och vidmakthålla systemet så måste

fler och fler mellanskikt i ledningskapitalismen få mer självständighet, både i form av beslutsfattande inom företagsorganisationerna och genom ökad lön och materiellt välstånd. Duménil och Lévy menar att den tidiga ledningskapitalismen inledes med en klassmodell av typen till vänster men gradvis utvecklats till den nedre modellen:

Kapitalistiska ägare
Ledare
Arbetarklass

Kapitalistiska ägare <-> Ledare
Arbetarklass

Författarna menar också att utvecklingen kommer att fortlöpa, det vill säga att ledningsskiktets maktposition inom det kapitalistiska systemet kommer att förstärkas ytterligare, och att vi i denna strävan kan se konturerna till en ny ekonomisk-politisk ordning.

Detta kan komma att ske på liknande sätt då kapitalistiska handelsmän framträdde och expanderade inom den europeiska feodalismen under senmedeltiden. Från att ha varit en politisk klass vars makt varit helt knuten till den styrande markägarklassen, så ökade deras inflytande över den ekonomiska produktionen och med det också den politiska självständigheten. På ett snarlikt sätt kommer ledare och tjänstemän ytterligare bryta fram ur ett maktmässigt beroende av en ägande kapitalistklass och ett rent (systematiskt) ledningsstyre ersätta kapitalismen.

Författarna ser hur kapitalismen som ekonomiskt system blir allt mer samhälleligt och socialt integrerat. De ekonomiska marknadsmekanismerna har institutionaliserats och byråkratiserats genom att de har info-gats juridiskt i stora frihandelsavtal, valutaöverenskommelser och andra ekonomiska samarbeten. Det är en institutionalisering som varit avgörande för att upprätthålla en ekonomisk och politisk hegemoni, men det är också ett system av institutioner inom vilket de ägande klasserna tvingas anpassa sig, vilket inneburit en maktförskjutning gentemot direktörer, ledningsstyre och företagsbyråkrati.

Politiska möjligheter

Det rör sig om en analys som på många sätt kan utvecklas. Idéerna lyckas emellertid peka på en tydlig tendens inom den nyliberala eran. Trots att kapitalismen sedan strukturkrisen på 1970-talet gjort en ansträngning att presentera sig som entreprenöriell, kreativ, flexibel och småskalig så pågår en parallell process där kontrollverktyg (kopplade till ägande av organisationer och tillgångar) utvecklats och systematiserats och där en särskild typ av löneanställda ledare premierats för att cementera en klassallians mellan ägande och ledande av produktionsmedel i allmänhet, och arbetsplatser och samhällsinstitutioner i synnerhet.

Klassalliansen mellan ägare och ledare har spelat en avgörande roll under de senaste tio åren av krisande kapitalism. För att hantera krisen 2008 behövde en rad stora finansiella institutioner intervensera och reglera kapitalismen, men inte för att göra den mindre destruktiv utan för att den överhuvudtaget skulle överleva. Duménil och Lévy ser här en tendens till hur ett ledningsstyre skulle kunna vidmakthålla sitt samhälleliga grepp över produktion och samhälle även bortom ett kapitalistiskt ekonomiskt system. Det skulle vara ett maktövertagande från nyliberalism, via en administrerad nyliberalism till ett rent ledningsstyre där kapitalismens former och maktordning fortsätter att förvaltas utan en kapitalism med kraft att längre driva samhällsutvecklingen.

I relation till denna utveckling uppstår frågan om vilka politiska möjligheter som finns för den socialistiska vänstern. Även om ytterligare byråkratisering av det kapitalistiska systemet kan anses nödvändigt så saknas ideologisk legitimitet för ett sådant projekt. Duménil och Lévy menar att koncentrationen av ekonomiska tillgångar hos de allra högsta cheferna också kan medföra en politisk kris inom den politiska ordningen. Föreställningen om att samhället är meritokratiskt uppbyggt och att det är möjligt för kapabla och rätt utbildad personal att röra sig uppåt bland samhällsskikten är av enorm betydelse för ledningskapitalismens politiska legitimitet.

Parallellt (och till stor del kopplat till) ledningskapitalismens etablering har medelklassen vuxit, både i storlek och i politisk betydelse. Inom de växande organisationerna och administrativa kontrollfunktionerna har det funnits gott om arbetsmöjligheter, inom företags- eller myndighetsbyråkratin har det funnits goda möjligheter att göra framgångsrika karriärer. Innan nyliberalismens genomslag var fördelningen av de ekonomiska resurserna över arbetsstyrkan något mer jämlik. Ett missnöje hos medelklassens lägre skikt beträffande hur deras kompetens belönas i relation till direktörer och tjänstemän bidrar till en minskande stabilitet inom nyliberalismen. Att bidra till och politiskt organisera detta missnöje har betydligt mer potens än fruktlös kritik av medelklassens privilegier.

Här finns också den uppenbara vänsterpopulistiska ingången att ivrigt arbeta för ett brett folkligt motstånd mot klassalliansen mellan kapitalister och högvärlönde direktörer. Under senare tid har vi i Sverige sett flera lyckade politiska organiseringar med fokus mot en tät samverkan mellan höga chefer inom offentlig sektor och näringslivet, exempelvis den offentlig-privata samverkan i byggandet av nya Karolinska.

Avslutningsvis ska det också betonas att det är centralt att de här politiska möjligheterna kräver ett samspel mellan en lokal och en mer övergripande politisk organisering. Ledningskapitalismens administrerande av nyliberalismens kris kan märkas både i ECB:s och IMF:s hantering av Eurokrisens härjningar i Grekland och Italien, samt (kanske mer gripbart) på allas våra arbetsplatser där anställda tvingas verkställa beslut som är fattade i ett desperat försök att upprätthålla ett ohållbart ekonomiskt system. På arbetsplatserna finns möjligheten att förena de anställda som tvingas arbeta under allt mer pressade förhållanden med de som är nödgade att utföra order om åtstramning och lydning av regler. I deras organisering utifrån deras gemensamma behov finns potential till ett samhälle värt att kämpa för. <<

¹ Författarna för ett teoretiskt resonemang i boken rörande Marx begrepp produktionssätt (mode of production) som det inte finns utrymme att återge här. Kortfattat kan det sägas att författarna förhåller sig till produktionssätt som den institutionella kärnan i det tillvägagångssätt som en mindre del av befolkningen kan lägga beslag på det arbete som realiserats av den större delen av befolkningen. Det här skiljer sig från klassiskt marxistisk terminologi som ser produktionssätt som större historiska kategorier, där kapitalismen som helhet anses vara ett produktionssätt.

Hugo Blanco

– peruansk bondeledare

Texter av den peruanske bondeledaren Hugo Blanco, skrivna vid olika tillfällen, från 1960-talet till 2000-talet, har samlats i en bok som nu är tillgänglig på engelska; "We the Indians." Boken är utgiven av Merlin Press i samarbete med Resistance Books och International Institute for Research and Education (IIRE). Röda Rummet presenterar här ett utdrag ur det första kapitlet där han beskriver arbetet under 60-talets första år med att på lokalnivå organisera Perus bönder i kamp mot det förtryckande och exploaterande haciendasystemet.

Så hur såg detta system ut? Blanco beskriver det på ett talande sätt i bokens början. Vi gör här en enkel summering för att underlätta förståelsen för vad den bondeorganisering som beskrivs nedan hade att konfrontera.

Det Spanien som inledde koloniseringen på 1500-talet var ett land under utveckling från feodalism till kapitalism. Det system man kom att introducera i Latinamerika var en blandning. Inom mineralutvinningen handlade det om kapitalistisk produktion med slaveriliknande förhållanden. Inom jordbruket kan man se feodala drag, utan att det för den skull var ett traditionellt feodalt samhälle fullt ut. Innan den europeiska koloniseringen hade inget privat ägande av jord förekommit. Gods ägda av spanska kolonistörer, där indianerna utgjorde arbetskraften som närmast livegna, genomgick olika stadier men det resulterade i det haciendasystem som kom att finnas ända fram till 1960-talet.

Godsägaren arrenderade ut delar av sin jord till de underlydande. Dessa var tvungna att arbeta också på godsets jord. Det kunde röra sig om fyra dagar i veckan. Till detta kom en rad plikter liknande de som rådde i ett traditionellt feodalt system: att arbeta inom godsets hushåll en vecka i månaden. (som så kallad pongo), att delta i god-

BILD. Hugo Blanco.

sets transporter till staden och att delta i arbetet med godsets infrastruktur (vägar, diken etc.). Godset kunde också tvinga bönderna att köpa dess produkter och att sälja sina egna till godset – till för godset fördelaktiga priser.

Ovanpå dessa reglerade plikter kom

godsägarens vardagliga förtryck. Låt oss direkt citera Hugo Blanco: "Han var godsets domare. Han kunde inrätta fängelser och hålla arbetarna fängslade. Han kunde gå in i böndernas hem och ta vilka produkter han önskade. Han kunde utöva fysiska bestraffningar. Han våldtog de kvinnor han hade

lust till. Det var obligatoriskt att kalla honom papá och ta av hatten när man talade till honom."

Detta system hade alltså inte ändrats i grunden när den spanska kolonialismen ersattes av latinamerikanska republiker i början av 1800-talet. Men en mer modern kapitalism kom att i delar av landet modifiera systemet. Utmed Stilla havskusten kom exempelvis exploateringen att ta sig uttryck i form av penningbetalning från arrendatorernas sida. När stora multinationella bolag kom in i bilden stärktes denna tendens. Dessa företag strävade efter att vräka bönderna från deras mark och istället bedriva verksamheten med lönearbetare. I andra länder som Brasilien kom detta att leda till att haciendorna ersattes med latifundier och lönearbetare i stället för arrendebönder, vilket också var fallet i vissa delar av Peru.

Så såg situationen ut när Hugo Blanco 1960 började sitt arbete med att organisera arrendebönderna. Hugo föddes 1934 i Cusco. Under 50-talet studerade han agronomi i Argentina. Det var där han anslöt sig till den trotskistiska rörelsen (en riktning inom socialismen, uppkallad efter en av dess ledande gestalter Leon Trotskij, som kritiserade den byråkratiska urartningen i Stalins Sovjet och de moskvaledda kommunistpartiernas strävan att begränsa kampen till samarbete med "progressiva" borgerliga riktningar). Han hoppade av studierna då han upplevde att de enbart skulle leda till en yrkeskarriär på fel sida i klasskampen. Han arbetade därefter ett tag på fabrik i Argentina och återvände sedan till Peru. <<

Peter Widén

har skrivit inledning, översatt Hugo Blancos text, samt skrivit efterordet.

Kampen för jord

Utdrag ur ”We the Indians”

Fackföreningskamp. Denna fråga skulle kunna uppta en hel bok så jag ska här endast summera. Peru är uppdelat i regioner som består av olika provinser som sin tur är uppdelade i olika distrikt.

Bönderna i La Convencion vände sig till Cuscos Regionala Arbeterefederation (FDTC) för att få råd.

När jag 1958 anlände till La Convención, fanns där åtta fackföreningar. Dessa åtta, och kanske några till, bildade Böndernas provinsfederation för La Convencion och Lares (FEPCACYL). Den var direkt ansluten till Perus Bondekonfederation (CCP) som redan funnits i mer än tio år.

Till följd av bonderörelsens tillväxt i regionen bildades Cuscos Regionala Bondefederation (FDCC) som samlade bönderna från byarna och storgodsens och som blev den regionala basen för CCP.

I La Convencion förekom inga diskussioner om själva ägandet av land; kraven kretsade runt hur man kunde minska den del man var tvungen att arbeta för godset och hur man skulle kunna uppnå en åtta timmars arbetsdag. Efter att ha förberett listor med krav och efter långa förhandlingar och juridiska processer nådde fackföreningarna mer eller mindre sina mål. Men några jordägare vägrade helt enkelt att diskutera med fackföreningarna och fortsatte att stämna och fängsla bondeledarna. Så var fallet med godset ”Chaupimayo”, ägt av en Alfredo Romainville. På detta gods började jag arbeta som ”allegado” (underarrendator). I Aranjuez lät jordägaren mörda fackföreningens generalsekreterare Erasmo Zuniga.

I den situationen uppstod två riktningar i den fackliga federationen. En av dessa, ledd av Kommunistpartiet som i sin tur kontrollerade FDTC, förordade primärt lagliga aktioner och accepterade motviligt mobiliseringar. Den andra, i vilken jag som trotskist deltog, menade att det var eftersträvarsvärt att använda lagliga metoder, men i takt med att bönderna förstod metodens begränsningar argumenterade vi också alltmer för mobiliseringar. Konflikten mellan riktningarna permanentades, ibland hade den ena övertaget ibland den andra, ibland var

riktningarna lika starka. Strejker och möten genomfördes. Huvudkravet var frihet åt fängslade ledare. De fängslade – och andra kamrater – genomförde hungerstrejker. Eftersom federationen var den enda folkrörelsen i området kom den även att organisera marknadsförsäljare och byggnadsarbetare.

När lärarna organiserade sig, planlade en tre dagars strejk och bad om vårt stöd så gav vi dem det. Men under strejkens andra dag blev lärarna så berörda av att se bondekvinnorna i strejkkvattskedjan i hållande regn så dom bad oss att blåsa av vår solidaritetsstrejk. Eftersom vår strejk var en sympatiststrejk gick vi med på detta, trots att bondekvinnorna argt deklarerade att de var vana att arbeta i regn och att de gärna gjorde det i en strejk eftersom det var ett sätt att visa solidaritet. Efter detta var det vanligt att folk från stadens medelklass hälsade en lärare med orden: ”Hej bonde” eftersom det var vanligt att folk från detta social skikt tog parti för det jordägande herrskapet som de gärna beskrev som sina vänner, till skillnad från ”de ohyfsade indianerna som inte visade respekt”. Idag finns lyckligtvis inte dessa motsättningar mellan stad och land. Idag dör vi alla av hunger tack vare nyliberalismen och alla inser att vi som fattiga måste stå enade.

Strejker

Strejker innebar inte bara att vi lade ner arbetet med jorden. Det innebar att vi paralyserade all kommersiell och industriell aktivitet och förhindrade all fordonstrafik i området. Det kunde röra sej om en eller flera dagar. Innan strejken började så utsåg federationen som proklamerade strejken en kommitté som skulle hantera den. På detta möte utsågs de områden som varje lokal fackförening skulle verka i.

Man skulle inte agera i sitt eget område och detta av två skäl. Dels var det svårt att beordra affärsinnehavaren som kanske är din vän att stänga butiken. Dels kunde man i sitt eget område lätt bli igenkänd och motståndare kunde rapportera till polisen.

På varje plats valdes en strejkkommitté som stod i kontakt med den centrala kommittén. För att byta information förflyttade man sig till fots; det fanns inga mobiltelefoner på den här tiden!

De lokala mötena följdes upp med ett centralt. I ett fall exproprierade vi jord tillhörande ett gods och delade ut det till bönder. Bönderna bodde i en by kallad Santa Maria där dödsfall på grund av erosion med jordskred förekommit. Den aktuella godsägaren krävde överpris så vi konfiskerade och den nya byn döptes till Nya Santa Maria. De officiella myndigheterna fungerade inte under strejken. De stängde sina kontor. Böndernas organisation blev den enda ”myndigheten”.

Vräkningar

Viktigt i kampen var vårt förhållningsätt gentemot vräkningar. Det mest anmärkningsvärda fallet gällde kamrat Vega Caboy från Aranjuez som förlorat sitt fall i domstolsförhandlingarna. Vi fick federationen att besluta om en massiv närvaro på egendomen dagen för vräkningen och vårt beslut blev allmänt känt. Det ledde till att polisen inte ville infinna sig om inte en domare var närvarande. Godsägaren kunde inte hitta en domare som kunde följa med dem, en var sjuk och en annan ute på resa. En tredje menade att hans vänskap med godsägaren gjorde honom jävig. Resultatet blev att vi för första gången fick höra en godsägare yttra de ord som vanligtvis var en bondes: ”För mig finns ingen rättvisa i det här landet!” Han beslutade att bonden för en summa pengar kunde ta över egendomen.

I Chaupimayo skickades en grupp polismän (som inte var från trakten) ut för att verkställa tre vräkningar. Det handlade om tre bondeledare som också hade en arresteringsorder mot sig. I det första fallet började poliserna att ta ut bondens möbler ur huset. Men när de bar ut dem genom dörren stod hans kamrater och bar tillbaka dem genom fönstret. Slutligen gav polismännen upp och noterade i protokollet att vräkningen var omöjlig att genomföra.

När de i nästa by skulle genomföra vräkning nummer två väntade husinnehavaren med en käpp i sin hand. När de meddelade henne att de skulle genomföra vräkningen svarade hon på quechua att huset hade byggts av henne och hennes man, inte av några polismän. De förklarade att domaren hade beordrat vräkningen på grund av godsägaren Romainvilles krav. Hon svarade att varken domaren eller Romainville hade byggt

”

Man skulle inte agera i sitt eget område och detta av två skäl. Dels var det svårt att beordra affärsinnehavaren som kanske är din vän att stänga butiken. Dels kunde man i sitt eget område lätt bli igenkänd och motståndare kunde rapportera till polisen.

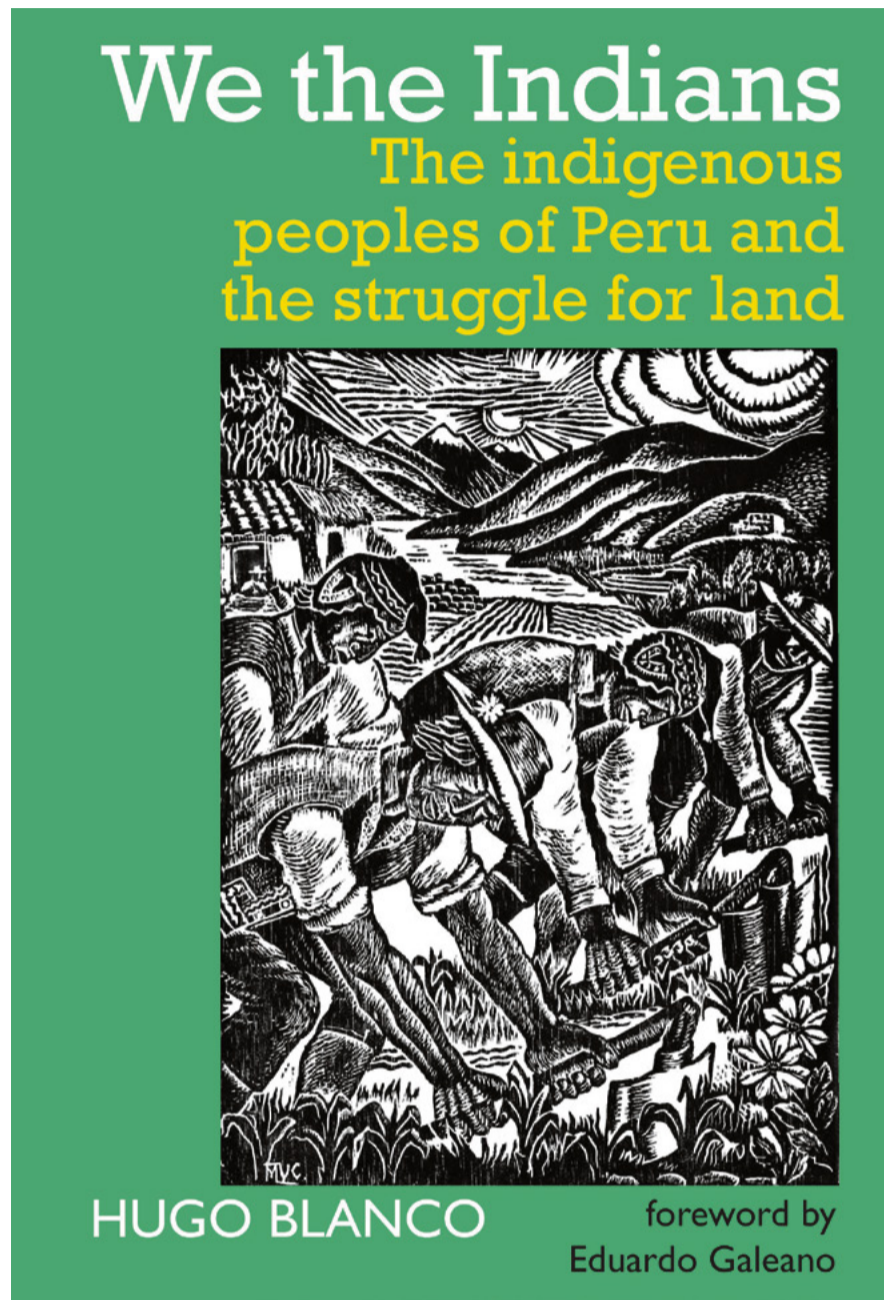
huset. De förklarade att detta var vad lagen sade, men hon svarade att hon inte kunde läsa och inte kände till lagar, men det hon visste var att hon skulle slå in skallen på den som försökte tränga sig in. Poliserna förde även detta till protokollet och drog sig tillbaka. Varför flyttade de inte undan henne med ett par slag med gevärskolvorna? Därför att de var omringade av andra bönder. Varför sköt dom inte? De var långt från huvudvägen och vägen gick genom skogiga områden där dåliga saker skulle kunna hända de som skjutit mot bönder. Det skulle kunnat bli svårt för dom att komma i säkerhet.

Ett annat fall gällde vräkningen av sekreteraren i en förening med tolv medlemmar på godset Phaqcha Grande. Organiserade marknadssäljare från Quillabamba anlände i stort antal för att förhindra vräkningen. Polismännen visste att de inte bara hade emot sig ett antal marknadsförsäljare utan den organiserade bonderörelsen i området. Som ett resultat av dessa händelser upphörde domarna med att beordra vräkningar. De visste att det enda som kom ut av vräkningsförsöken var att de blev utskrattade. Detta är ytterligare ett fall där en lag i de fattigas intresse instiftats genom de rikas parlament. Den framtida jordreformen skulle också komma att instiftas på detta sätt.

Strejk=Jordreform

Det var genom bondestrejker som jordreformen blev verklighet i Peru. I fallet Chaupimayo deklarerades detta uttryckligen och medvetet. På andra ställen var det underförstått eller till och med omedvetet, men hur som helst öppnades dörrarna för en ny värld för bönderna, en värld av frihet från den servilitet de fått leva i, arbetande ihop profiler åt herreklassen. Efter att sett möjligheten av en ljusare framtid föreföll det allt mindre troligt att jordens arbetare skulle göra reträtt och åter backa in i mörkret.

Det började med att fyra fackföreningar strejkade, en av dem var föreningen i Chaupomayo. Det gick till så att bönderna vägrade arbeta på godsets marker, men fortsatte sitt arbete på den jord de arrenderade. När en strejk utbryter på en fabrik eller ett kontor innebär det en uppoffring för de strejkande eftersom de går miste om lönen. Dessa bondestrejker var tvärtom lönsamma för arrendatorerna eftersom de slapp sina plikter på godset och för att de kunde koncentrera sig på sin egen produktion. Naturligtvis måste man som i varje strejk kalkylera med vilken grad av förtryck man skulle kunna ut-sättas för. I vårt fall handlade det om att våra ledare fängslades. I takt med att kampen fördjupades och spreds blev repressionen allt värre med tortyr, mord och massaker. Vid ett tillfälle eskorterade polis strejkbrytare. Vi kastade sten på dem, men poliserna gjorde inget eftersom de, vilket vi påpekat tidigare, visste att hemresan var lång och

kunde bli farlig.

När strejken i Chaupimayo hade pågått i nio månader kallade vi till ett möte där följande sades:

- Tills idag har vi krävt att landägaren ska tala med oss och fram till nu har han inte velat göra det. Från och med idag är det vi som inte vill prata med honom, även om han skulle vilja. Idag slutar strejken och jordreformen påbörjas. Från och med idag tillhör jorden de som brukar den. Arrendatorer och underarrendatorer är ägare av jorden de arbetar på! Jord eller Död!

Detta uttalande stöddes entusiastiskt och antogs enhälligt. Vi förstod att spridningen av strejken till alla gods inte bara var en plikt utifrån solidaritet utan också en nödvändighet om vår egen lilla jordreform skulle kunna konsolideras. Det första vi sade var att federationen måste planera en solidaritetsstrejk med folket i byn Pasco som blivit offer för en massaker. Den "legalistiska strömningen", som förespråkade legala aktioner hellre än mobiliseringar, kunde inte formulera några motargument. Ett par dagar tidigare hade de inte kallat till strejk utan enbart till ett solidaritetsmöte.

Vid denna tid hade antalet fackföreningar växt avsevärt och därmed också

federationens styrka. Några veckor senare lyckades den "legalistiska strömningen" få strejken avslutad. Detta genom att använda faran för repression som argument. Men några godsägare vägrade att överhuvudtaget erkänna strejken och krävde nu att bönderna skulle arbeta igen den tid de inte lagt på godset. Vi lyckades dock få stöd i federationen för att strejken på dessa gods skulle fortsätta. I takt med att federationen växte numerärt, ökade också dess militans genom att folk blev mer och mer medvetna om sin styrka. De nya medlemmarna, speciellt bönderna från dalarna i Lares och Oqhobamba, var de mest kampvilliga.

Vår advokat, Estenio Pacheco, som förstod vad som höll på att hända, lade fram förslag på en ny inriktning. Han föreslog att vi inte längre skulle förhandla med godsägarna på det sätt som vi gjort tidigare. Vi skulle inte lägga fram begränsade, mer lätt accepterade, krav. I stället skulle vi försöka få igång strejker genom att lägga fram för godsägarna otänkbara och oacceptabla krav. Inför dessas vägran att acceptera kraven försvinner förhandlingar från dagordningen, och fackföreningen proklamerar strejk fram till att motståndaren ger med sig. När federationen blev allt starkare och fick mer än hundra föreningar som medlemmar deklarerade de nya föreningarna vid grundan-

det att de inte längre skulle arbeta för herrarna. På så sätt framstod de som mer radikala än de äldre föreningarna vars framgångar nu uppfattades som obetydliga.

För att fullborda jordreformen i vårt område föreslog nu vår strömning att vi skulle presentera ett särskilt dokument med våra krav. Vi tänkte på följande sätt: med tanke på att vi nu organiserar ett stort antal fackföreningar, och att vi kan få slut på livegenskapen under godsägarna, låt oss planera att gemensamt köpa jorden! Jordägarna hade tack vare "lagen om bergsland" betalat 10 cent per hektar, en lag för att uppmuntra uppodling. Det var dock inte godsägarna som odlade denna jord. Det var vi. Men trots detta föreslog dokumentet att vi skulle betala dem tio gånger mer, en sol per hektar. Om de inte gick med på detta skulle vi proklamera strejk. Detta antogs av federationen. Men ledaren för den "legalistiska strömningen", som var medlem i FDTC:s styrelse, gick tillsammans med sina juridiska rådgivare emot beslutet. De ville inte ens höra talas om vårt dokument. De erbjöd att deras juridiska rådgivare nu gratis skulle ta fram ett "förnuftigt" dokument. Vi hade kommit överens om ett högt bidrag från varje förening för att bekosta propaganda som kunde förklara våra krav för stadsbefolkningen i landet. Vi använde dessa pengar för att skicka en delegation till Lima. Som ofta händer erbjöds delegationen olika fördelaktiga lösningar från myndigheternas sida, vilket bara ledde till att diskussionerna förlängdes.

Kampen för jord spreds till andra regioner i landet. Redan vid den tid när jag var tvungen att gömma mig och verka underjordiskt blev jag vald som sekreterare för jordreform i FDCC. Som sådan undertecknade jag ett dekret för jordreform skriven på det sätt som krävs av en lag. Denna text distribuerades som en pamflett i hela regionen och fungerade som en uppmaning till militant aktion. Perez Godoy's* regering förstod att böndernas rörelse inte kunde stoppas och ställde inför den jordreform som spred sig i regionen la den fram sin egen "Lag om Jordreform". Den gällde enbart Lares och La Convencion och såg naturligtvis till att försvara alla möjliga fördelar för godsägarna. Det gällde till exempel hur mycket land godsägarna skulle vara garanterade efter jordreformen och hur mycket de skulle få betalt. Efter att lagen antagits föll den i glömska och tillämpades generellt sett inte. På ett gods, Potrero, genomfördes den dock, detta på godsägarens begäran. Men bönderna var inte beredda att vänta utan deklarerade generalstrejk i väntan på att lagen skulle verkställas. <<

*Ricardo Pérez Godoy, general i peruanska armén, ledde den militärjunta som störtade Manuel Prados regering. Godoy regerade mellan 18 juli 1962 och 2 mars 1963.

Efterord

Hugo Blancos kamp ur ett historiskt perspektiv

Den kamp som Hugo Blanco här beskriver rullade vidare och tog sig dramatiska uttryck. Vi ska här ge en skissartad beskrivning av denna och också peka på några viktiga specifika drag i Hugo Blancos syn på kampen. Det gäller hans syn på relationen mellan organisationen och den förtryckta klass som organisationen vill representera. Det gäller synen på klassmotståndaren och det gäller synen på de personer som befolkar den repressiva apparat (polis, armé, med mera) med vars hjälp klassförtrycket upprätthålls. Det är vår övertygelse att vi i vår kamp idag har mycket att lära oss av Hugos filosofi.

I takt med godsägarnas allt mer våldsamma uppträdande kom frågan om självförsvaret att ställas på dagordningen. När bondeaktivister hotades till livet och också dödades beslöt Hugo och hans kamrater sig för att beväpna sig för att beväpning var nödvändigt. Enklare handeldvapen införskaffades och i försöken att avvärja poliser kom det också till eldstrider. Vid ett par tillfällen ledde detta till skador och också dödsfall på båda sidor. Efter en tid övermannades bondegerillan, aktivisterna fängslades och åklagaren kom att yrka på dödsstraff för Hugo Blanco.

Hugo menade att denna ”gerilla” skiljde sig från många av de gerillarörelser som kom att bildas i Latinamerika under 60- och 70-talet. Vår gerilla, menade Hugo, var enbart bonderörelsens väpnade gren, med syfte att förhindra våld mot de kämpande bönderna. Den var inte bildad av ett parti som talade om för bönderna vad de skulle göra, vilket han exemplifierar. I ett fall när man intar en fientlig godsägares ägor föreslår Hugo att man ska gå in i herrgården och ta användbar materiell. Bönderna motsätter sig det och menar att man då kommer att bli anklagade

för att vara tjuvar. Hugo argumenterar emot och menar att den klasskamp som nu rasar kräver dessa åtgärder. Men Hugo böjer sig för böndernas beslut. Den väpnade gruppen är böndernas verktyg. Det är dom som bestämmer.

Hans attityd gentemot de enskilda poliserna och soldaterna är också präglad av klokhet, klassolidaritet och humanism. Dessa rekryteras, påpekar Hugo, från samhällets fattiga klasser. De behandlas illa av sina överordnade och revolutionärernas attityd bör vara präglad av klassolidaritet med dem. Poliser som sårats i strid tas om hand, får vård och uppmanas sluta slåss på sina privilegierade officerares och godsägarnas sida. När Hugo blir fängslad och hålls fången fram till 1969 tvingas myndigheterna flera gånger byta ut hans fängsvaktare eftersom Hugo vinner deras sympati. Flera poliser och vaktare arresteras på grund av att Hugo vunnit över dem. När rättegången hålls mot honom deltar fängsvaktare i sympatyttringar.

Även hans attityd till personer ur den härskande klassen präglades av klokhet och förmåga att agera utan låsningar i konkreta situationer. Han berättar i boken om hur en grupp bönder kom till honom och bad om råd om hur de skulle ställa sig till en godsägares erbjudande om att de skulle få köpa loss sin jord mot att han fick behålla en del. Hugo tittade på förslaget och fann det helt okej. Han uppmanade bönderna att bilda en jordreformkommitté och välja godsägaren som ordförande. I ett annat fall var det en hel grupp jordägare som stödde jordreformspolitiken, och som av andra godsägare kom att ses som förrädare. Han berättar också om en ingenjör som försåg bönderna med sprängmedel och utbildning i sprängteknik så att de kunde försvara sig mot ett väntat angrepp. Denna öppenhet mot personer från ”andra sidan” som

erbjöd hjälp ledde dock aldrig till kompromisser i själva klasskampen. Vi kan se nedan hur han vägrar att bli en del av Velascoregimens jordreformsprojekt eftersom den var en del i en politik för att modernisera kapitalismen.

Sendero Luminoso

En organisation som framträdde under 80-talet och som står för en helt annan filosofi är ju Sendero Luminoso. (”Sendero Luminoso” betyder ”Den Månbelysta Stigen” och var egentligen namnet på den tidskrift som Perus Kommunistiska Parti gav ut). Sendero Luminoso menade sig också representera de fattiga bondemassorna men i deras fall handlade det om partiets diktatur, inte bara gentemot klassmotståndarna utan också över bondemassorna och mot alla aktivister som inte underordnade sig organisationen. Hugo ger i sin bok exempel på hur Sendero Luminosa dödat arbetarrepresentanter och vänsteraktivister som inte lytt organisationens order eller valt en annan strategi än den väpnade kampen. Man dödar enskilda polismän bara för att de är poliser. Sendero Luminoso kunde döda en progressiv borgmästare för att man var för att döda alla myndighetspersoner. Hugo menar att det visserligen fanns speciellt unga människor som ärligt ville främja böndernas sak och som anslöt sig till Sendero Luminoso, men att man till slut hamnar i en verksamhet som Hugo inte längre vill kalla något annat än kontrarevolutionär. En politik av förtryck mot alla andra vänsterorganisationer och en politik som på inget sätt tjänar de utsugna klasserna. Sendero Luminoso utfärdade en dödsdom gentemot Hugo Blanco.

Hugo var också kritisk mot den andra stora gerillarörelsen som framträdde på 80-talet; MRTA (Movimiento Revolucionario Tupac Amaru). Han menade att MRTA visserligen inte bekämpade

folkliga organisationer på det sätt som Sendero gjorde, tvärtom såg MRTA dem som allierade. Men Hugo menade att MRTA trots det handlade som en ”superman” genom att man såg sig själva som massornas räddare som genom modiga aktioner skulle befria massorna. Hugo förkastar tanken på superhjältar. Enligt honom är de enda som kan befria folket folket självt.

Sympatyttringarna för Hugo, både i Peru och internationellt, förhindrade den planerade dödsdomen, och han dömdes till 25 års fängelse. När en vänsternationalistisk militärkupp ledd av general Velasco tog makten 1968 erbjöds Hugo frihet och att delta i den jordreform som regimen ville genomföra. Hugo erkände att militärregimen genomförde flera progressiva förändringar, men menade att det handlade om en borgerlig regim och att reformerna genomfördes över huvudet på bönderna och att deras syfte var att skapa en mer modern kapitalism med en bondeklass som säljer och köper i en marknadsekonomi. De institutioner som tillsattes var också, enligt Hugo, byråkratiska och inte demokratiskt förankrade bland bönderna. Han ville inte bli en kugge i en sådan byråkrati. Regimen tvingades i alla fall frige honom. Han utvisades senare och bosatte sig i Chile. När Pinochets kupp störtade Allendes vänsterregim i blod tillhörde Hugo en av dem som räddades av den svenska ambassadören Harald Edelstam och Hugo Blanco kom därför att tillbringa flera år i Sverige. Han återvände senare till Peru och deltog i olika socialistiska partiprojekt och blev också vald till parlamentet. Efter en tid i Mexiko bor han åter i Peru, arbetar som bonde och är aktivist i kampen för ekosocialism. Han är dessutom redaktör för Lucha Indígena (Urfolkskamp) och deltar i bondefederationen CCP. <<

Till dem som föds sedan

I sanning, jag lever i mörka tider!
En panna som är slät
är ett bevis på känslolöshet. Den skrattande
har ännu inte hört
den fruktansvärda nyheten.

Vad är det för tider, när
ett samtal som handlar om träden nästan är ett brott
för det döljer tystnad om så många illdåd?
Han som lugnt går över gatan där
han är oanträffbar för sina vänner
som är i nöd.

Det är sant: Jag förtjänar ännu mitt uppehälle
men tro mig: det är bara en slump-
Inget
av det jag gör, berättigar mig till att äta mig mätt.
Händelsevis är jag skonad. (Om min tur upphör,
är jag förlorad.)

Man säger: Ät och drick du! Var glad att du har!
Men säg hur kan jag äta dricka, om
jag sliter det jag äter från den hungrande, och
mitt glas vatten saknas den törstige?
Likväl äter jag och dricker.

Bertholt Brecht
(1898-1956)